

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
ІНСТИТУТ УПРАВЛІННЯ, ПСИХОЛОГІЇ ТА БЕЗПЕКИ**

Кафедра фінансів та обліку

**ЛЕГАЛІЗАЦІЯ ЕКОНОМІКИ ТА ПРОТИДІЯ КОРУПЦІЇ В УМОВАХ
ПОСИЛЕННЯ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ**

кваліфікаційна робота
здобувача вищої освіти
2 курсу денної форми навчання
ДУМИЧ Святослав Юрійович

Науковий керівник
доктор економічних наук, доцент
МЕЛЬНИК Степан Іванович

Рецензент
доктор економічних наук, професор
ДЕМЧИШАК Назар Богданович

Кваліфікаційна робота допущена до захисту
«05» грудня 2022 р., протокол № 7
завідувач кафедри фінансів та обліку,

_____МЕЛЬНИК С. І.

Львів
2022

ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Інститут управління, психології та безпеки
 Кафедра фінансів та обліку
 Освітній ступінь «магістр»
 Галузь знань 07 «Управління та адміністрування»
 Спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»
 Назва освітньої програми «Фінансова розвідка»

ЗАТВЕРДЖУЮ
 Завідувач кафедри
 фінансів та обліку
 _____ Степан МЕЛЬНИК
 «01» липня 2022 р.

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ ДУМИЧ Святослав Юрійович

1. Тема роботи «Легалізація економіки та протидія корупції в умовах посилення інтеграційних процесів».
 керівник роботи МЕЛЬНИК Степан Іванович, доктор економічних наук, доцент
 затверджені наказом ЛьвДУВС від «30» червня 2022 р. № 638 о/с
2. Термін подання здобувачем вищої освіти роботи «05» грудня 2022 р.
3. Вихідні дані до роботи Законодавчі та нормативно-правові акти з питань протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом та фінансування тероризму, наукова література із зазначеної тематики, дані статистичних видань та інтернет ресурси.
4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити) Встановити суть та вплив тіньової економіки на економічну безпеку держави; здійснити ретроспективний аналіз генезису та розвитку корупції; здійснити аналіз офшоризації економіки як загрози легальному сектору економіки; встановити функціональну спрямованість інтеграційних процесів на протидію корупційним проявам; здійснити аналіз впливу корупційної діяльності на економічну безпеку держави; здійснити аналіз рівня офшоризації економіки України; проаналізувати міжнародний досвід легалізації економіки та організації антикорупційних органів; проаналізувати інституційно-правові особливості легалізації економіки та організації антикорупційних органів в Україні; окреслити перспективні напрями легалізації економіки та протидії корупції.
5. Перелік графічного матеріалу (додатків). Причини появи корупції; різновиди тіньової економіки; вплив корупції на економічний розвиток держави; взаємовплив складових економічного зростання; вплив корупції на зростання економіки та добробут населення; динаміка та прогноз тенденції індексу сприйняття корупції; динаміка та прогноз тенденції рівня тіньової економіки; динаміка та прогноз тенденції індексу легкості ведення бізнесу; динаміка та прогноз тенденції індексу економічної свободи; Обсяг офшорних операцій у світі у 1996-2021; обсяги капіталів виведених у офшори, млрд. дол; коефіцієнт офшоризації економіки країн світу; співвідношення обсягів виведених капіталів та зовнішнього боргу країн світу; динаміка ПІІ та «round trip» інвестицій.

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	ПРІЗВИЩЕ, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
1	МЕЛЬНИК С. І.		
2	МЕЛЬНИК С. І.		
3	МЕЛЬНИК С. І.		

7. Дата видачі завдання «01» липня 2022 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Опрацювання літератури за темою роботи та складання плану	01.08.2022	виконано
2	Написання першого розділу	01.09.2022	виконано
3	Написання другого розділу	01.10.2022	виконано
4	Написання третього розділу	01.11.2022	виконано
5	Підведення підсумків та формулювання висновків	15.11.2022	виконано
6	Оформлення роботи	01.12.2022	виконано

Здобувач вищої освіти

(підпис)ДУМИЧ С. Ю.
(ПРІЗВИЩЕ та ініціали)

Науковий керівник

(підпис)МЕЛЬНИК С. І.
(ПРІЗВИЩЕ та ініціали)

АНОТАЦІЯ

Думич С. Ю. Легалізація економіки та протидія корупції в умовах посилення інтеграційних процесів. – Рукопис.

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня «магістр» за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа та страхування». – Львівський державний університет внутрішніх справ МВС України, Львів, 2022.

У кваліфікаційній роботі проаналізовано теоретичні засади легалізації економіки та протидії корупції. Здійснено оцінку впливу загроз на економічну безпеку держави, проведено аналіз впливу корупції та впливу офшоризації на економічну безпеку держави. На основі проведених досліджень запропоновано напрями легалізації економіки та протидії корупції в умовах посилення інтеграційних процесів.

Ключові слова: корупція, легалізація економіки, інтеграційні процеси, офшоризація економіки, безпека, загрози.

ABSTRACT

Dumych S. Yu. Economy legalization and combating corruption against the strengthening of integration processes. – Manuscript.

Qualification work for obtaining a master's degree in the specialty 072 "Finance, banking and insurance". – Lviv State University of Internal Affairs of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, Lviv, 2022.

The theoretical basis of the legalization of the economy and the fight against corruption are analyzed in the qualification work. An assessment of the threats impact on the state's economic security was carried out, an analysis of the influence of corruption and the impact of offshoring on the state's economic security was carried out. Based on the research results, directions for the legalization of the economy and combating corruption in the conditions of strengthening integration processes were proposed.

Keywords: corruption, legalization of the economy, integration processes, economy offshoring, security, threats.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ ТА ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ	9
1.1. Тіньова економіка: суть та вплив на економічну безпеку держави.....	9
1.2. Генезис та розвиток корупції: історична ретроспектива та аналіз	15
1.3. Офшоризація економіки як загроза легальному сектору економіки.....	19
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1.	24
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ВПЛИВУ ЗАГРОЗ НА ЕКОНОМІЧНУ БЕЗПЕКУ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ.....	26
2.1. Функціональна спрямованість інтеграційних процесів на протидію корупційним проявам.	26
2.2. Аналіз впливу корупційної діяльності на економічну безпеку держави....	32
2.3. Аналіз та оцінка рівня офшоризації економіки України.	38
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2.	44
РОЗДІЛ 3. СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ ТА ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ.....	46
3.1. Міжнародний досвід легалізації економіки та організації антикорупційних органів.....	46
3.2. Інституційно-правові особливості легалізації економіки та організації антикорупційних органів в Україні.....	49
3.3. Перспективні напрями легалізації економіки та протидії корупції.	54
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3.	60
 ВИСНОВКИ	 62
 СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	 65

ВСТУП

Актуальність теми. Тіньова економіка та корупції є тими проблемами, що виникають на сучасному етапі суспільних відносин. Особливо це стосується корупції, явища яке пронизало усі сфери суспільного життя та загрожує національній безпеці. Тому, враховуючи анонсований євроінтеграційний курс України, важливим завданнями державної стратегії є зменшення обсягів тіньової економіки, легалізація економічних процесів та протидія корупції. З огляду на такі тенденції актуалізуються заходи щодо легалізації економіки та протидії корупції як запоруки забезпечення фінансової, економічної та національної безпеки України, що стане чинником посилення інтеграційних процесів. Отож, інтенсифікація наукових розвідок у царині легалізації економіки та протидії корупції є доволі актуальним напрямом наукових досліджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження теоретико-практичних аспектів легалізації економіки і протидії корупції стали предметом наукових досліджень цілої когорти науковців, зокрема до них належать: Бадалова О.С., Білоцький О.В., Белєвцева В.В., Васильєва О.І., Васильєва О.І., Волошенко А. В., Дарвай В.В., Дика О.С., Дикий А.П., Варналій З.С., Живко З. Б., Іванюта В.В., Кіржецький Ю. І., Клок О.В., Козюк В., Крисоватий А., Користін О.Є., Луценко М. М., Мельник С. І., Наумчук К.М., Настюк В.Я., Підберезький І. В., Попович В. М., Прокопів Б., Ревак І. О., Савельєв Є., Флейчук М. І., Франчук В. І., Яковенко Г. Б.

Мета і завдання дослідження. Метою роботи є дослідження теоретичних засад та розробка практичних рекомендацій щодо формування заходів легалізації економіки та протидії корупції в умовах посилення інтеграційних процесів.

Реалізація мети дослідження зумовила необхідність виконання завдань дослідження, а саме:

- здійснити аналіз теоретичних засад легалізації економіки та протидії корупції;

- здійснити історичний аналіз генезису та розвитку корупції;
- з'ясувати особливості процесу офшоризації економіки як загрози легальному сектору економіки;
- здійснити аналіз впливу корупційної діяльності на економічну безпеку держави;
- провести оцінку факторів впливу на рівень офшоризації економіки держави;
- проаналізувати міжнародний досвід легалізації економіки та організації антикорупційних органів;
- розглянути інституційно-правові особливості легалізації економіки та організації антикорупційних органів;
- розробити перспективні напрями легалізації економіки та протидії корупції.

Об'єктом дослідження є формальна та неформальна економічні системи та відносини у ній.

Предметом дослідження є легалізаційні та антикорупційні заходи держави.

Методи дослідження. У дослідження використовувались загальнонаукові методи досліджень, а саме: метод теоретичного, історичного та компаративного аналізу, індукції та дедукції, метод синтезу, кореляційний аналіз, статистичний та графічний методи, метод абстрагування та теоретичного узагальнення, тощо.

Наукова новизна одержаних результатів:

- дістав подальший розвиток напрям правового забезпечення процесу легалізації економіки та протидії корупції, який передбачає удосконалення законодавчої бази шляхом виявлення правової колізії та її усунення, що стосується процедури призначення та звільнення з посади керівника НАБУ.

Основний зміст роботи. У першому розділі представлено теоретичний аналіз впливу тіньової економіки на економічну безпеку держави,

проаналізовано генезис та розвиток корупції, здійснено теоретичний аналіз офшоризації як загрози економічній безпеці держави.

У другому розділі окреслено функціональну спрямованість інтеграційних процесів на протидію корупції, здійснено аналіз впливу корупційних проявів та офшоризації на економічну безпеку держави.

У третьому розділі проаналізовано міжнародний досвід легалізації економіки та організації антикорупційних органів, виокремлено інституційно-правові особливості та розроблено перспективні напрями легалізації економіки та протидії корупції.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається із анотації українською та англійською мовами, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (32 найменувань на 4 сторінках). Загальний обсяг роботи становить 68 сторінок, із них основний текст – 55 сторінок, які містять 14 рисунків та 9 таблиць.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ ТА ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ

1.1. Тіньова економіка: суть та вплив на економічну безпеку держави

Сучасні економічні системи зазнають впливу низки загроз, чільне місце серед яких належить тіньовій економіці. Певний рівень тонізації економіки є характерним для багатьох держав світу. Більш того, можна з впевненістю стверджувати, що для усіх країн світу притаманним є наявність тіньової економіки. Проте, для деяких країн цей відсоток є мінімальним, а для інших – доволі вагомим. Відповідно до досліджень науковців [1; 3] понад 10 трлн. дол. світової доданої вартості створюється в «тіні», тобто не оподатковується [30]. Окрім того, розмір тіньового сектору економіки країн світу аналогічний розміру економіки США – країни економічного лідера світу. Можна стверджувати, що доволі вагома частка світових активів перебуває в тіні, а кількість податків, що повинні були бути сплачені еквівалентні бюджету США. Проблема тінізації економіки виходить актуалізується з кінця ХХІ ст. Відповідно, легалізація економіки та її детінізація стає пріоритетним завданням та важливою ціллю економічної політики країн світу. Таким чином, тінізація економіки є суттєвою загрозою для безпечного та стійкого розвитку економіки, забезпечення добробуту населення та соціального забезпечення для багатьох країн світу [23].

Зростання обсягів тіньової економіки суттєво знижує ефективність економічної політики та державної політики загалом, що унеможливорює використання ринкових методів регулювання і сприяє поширенню корупції та «ручного» регулювання економічних процесів. Основним недоліком таких проявів є послаблення інтеграційних процесів для України. Оскільки, основною вимогою як ЄС і НАТО, так і решти міжнародних утворень є

легалізація економіки та протидія корупції. Отож, тіньова економіка є не тільки загрозою для економічної безпеки держави, а й перешкоджає інтеграції України у світовий економічний, фінансовий та воєнно-політичний простір [7].

Найбільш поширеним визначенням тіньової економіки є твердження, що це такий стан розвитку кризових та криміногенних процесів у економічній сфері за якого прибутки від злочинних дій стають підґрунтям скоєння нових, більш небезпечних, економічних злочинів та перетворюються у джерело відтворення незаконних капіталів у всіх сферах суспільного життя [11].

Підсумовуючи зазначимо, що на даному етапі розвитку Україні необхідно налагодити систему заходів щодо легалізації економіки та протидії корупції. Такі заходи сприятимуть подоланню тіньової економіки та сприятимуть інтеграційним процесам, насамперед вступу до ЄС [9].

Причини виникнення та зростання тіньової економіки мають доволі практичний характер. Як уже зазначалося тіньова економіка є характерним явищем для будь-яких економічних систем та притаманна майже усім країнам світу. Історико-теоретичний аналіз дозволив виділити перелік причин, що сприяють формуванню тіньової економіки в країні. Серед таких причин можна виділити наступні [17]:

- недосконале законодавство, що не достатньою мірою сприяє розвитку легального підприємництва та добросовісної конкуренції натомість провокує представників бізнесу до реалізації тіньових та корупційних схем;
- наявність правових колізій у законодавстві, що дозволяють трактувати правові норми по-різному, зазвичай на користь неформальних схем;
- відсутність дієвих інституційних важелів, що гарантували б реалізацію економічних інтересів країни та сприяли б забезпеченню її економічної безпеки;

- відсутність політичної волі у представників державного апарату та чиновників щодо боротьби із корупцією та хабарництвом, що значною мірою сприяє тонізації економіки;
- надмірний тиск податкових органів на представників бізнесу, який сприяє виникненню несприятливих для економіки тенденцій, а саме: ухилянню від сплати податків, відтоку капіталів за кордон, офшоризації економіки тощо;
- наявність значного рівня соціальної та матеріально-грошової стратифікації населення, низький життєвий рівень населення та низький рівень сукупного попиту;
- слабкий рівень захисту представників бізнесу від чиновницького свавілля, бюрократії та корупційних проявів;
- незадовільна робота правоохоронних органів у сфері протидії економічним злочинами та протидії корупції;
- значний рівень недовіри населення до влади, зневіра у здатності влади реалізувати національні інтереси та вирішувати нагальні соціально-економічні інтереси;
- наявність «кланової» системи управління та переваги «кумівської демократії»;
- невідповідна кваліфікація працівників правоохоронних органів та недостатній рівень їх вмотивованості;
- поширення культу «грошей» та «багатства», що сприяє руйнуванню правосвідомості та моральної свідомості представників соціуму [17].

Отже, перелічені причини сприяють формуванню високого рівня тіньової економіки в державі.

Окрім того, виокремимо причини виникнення тіньової економіки в Україні, систематизувавши їх шляхом розподілу на три категорії (рис. 1.1).

Рис. 1.1. Причини появи корупції

Розроблено автором на основі [18].

Отже, тіньова економіка ґрунтується на діяльності, що має місце за межами правового поля держави (рис. 1.2). Варто зауважити, що факторами, які сприяють зростанню обсягів тіньової економіки є зазвичай високий рівень податків та податкового тиску з боку органів державної влади. Власне через проблеми надмірно високого оподаткування заробітних плат і розпочинається історія формування тіньової економіки та її офшоризації. Також додамо, що високий рівень податкового тиску, з однієї сторони, сприяє корупції, а з іншої, є одним із наслідків її високого рівня в державі.

Рис. 1.2. Різновиди тіньової економіки

Розроблено автором на основі [18].

Варто також зазначити у що у тіньовому секторі економіки стабільно зростала частка ринку праці, що було зумовлено високим податковим навантаженням на оплату праці та значним рівнем корупції в державі. Протягом останнього десятиліття така тенденція не збереглася, навпаки, частка ринку праці у тіньовому секторі економіки зменшується. Однак вагомою проблемою залишається проблема оплати праці та оподаткування доходів трудових мігрантів. Більшість з них не є платниками податку з доходів фізичних осіб та є суб'єктами тіньового сектору економіки [27].

Вкрай несприятливі наслідки для економіки загалом та ринку праці особливо, мала пандемія корона вірусу COVID-19, що суттєво вплинула на зайнятість працездатного населення. Багато громадян стали заробляти менше, тимчасово втратили або взагалі втратили джерело доходу [16].

Необхідність заходів щодо легалізації економіки на сучасному етапі розвитку суспільних відносин є очевидною. Цілком очевидно, що їх ефективність в першу чергу, залежатиме від можливості органів державної влади та правоохоронних органів виокремити тіньові схеми та операції,

зумівши, при цьому, повернути завдані збитки до державного бюджету. Важливим у цьому аспекті є так звані напівлегальні дії, що мають вкрай негативний вплив на економіку держави, йдеться зокрема про рейдерство. Така діяльність виникає, в основному, як наслідок недосконалого законодавства, наявності в ньому суттєвих прогалин та значного рівня корумпованості правоохоронних органів та органів державної влади. Однак, збиток від такого роду діяльності є вагомим та проявляється у різних сферах. Рейдерство впливає як на правову систему держави, сигналізуючи про «правове свавілля» в державі, так і на економічну та фінансову сфери, що виливається у зменшення обсягів зовнішніх інвестицій, зменшення обсягів податкових надходжень, відтік капіталу та офшоризація економіки [12].

Враховуючи зазначені аргументи, можна стверджувати, що детінізація та легалізація економіки є вкрай важливим завданням та стратегічним напрямом державної економічної політики. Разом з тим, різноманітність та багатогранність проявів тіньової економіки робить неможливим протидію їм лише за рахунок контрольних-ревізійних заходів. Такий стан справ передбачає необхідність активних заходів щодо легалізації економіки та протидії корупції, що виливаються у різносторонні та багатогранні дії в правовій, у сфері державного управління, економічній та фінансовій сферах. Оскільки, основними факторами тінізації економіки держави стали [13; 18]:

- високий рівень податкового тиску, що передбачає провідну роль контрольних-ревізійної функції;
- знецінення вартості робочої сили;
- нездатність держави організувати однакові «правила гри» для усіх економічних агентів;
- нерозвиненість ринкових механізмів регулювання економічних та фінансових відносин.

З огляду на зазначене, в Україні слід запровадити систему заходів щодо легалізації економічних відносин та протидії корупції, що не тільки матиме економічний ефект, а й сприятиме процесам інтеграції держави.

1.2. Генезис та розвиток корупції: історична ретроспектива та аналіз

Тінізація економіки супроводжується та, в певній мірі, є наслідком високого рівня корупції в державі. Окрім того, корупційні прояви є тими чинниками, що значною мірою стають перешкодою для активного розвитку інтеграційних процесів як у економічному, так і у воєнно-політичному плані. Відповідно, протидія корупції стає вагомим кроком для легалізації економіки та активізації інтеграційних процесів для України.

Корупція не є новим явищем для сучасних суспільних відносин, проте вона набула певних сучасних особливостей та набула системних проявів. Для кращого розуміння суті корупції та напрямів протидії їй слід дослідити першопричини її появи та особливості прояву у сучасній системі політико-економічних відносин. В історичному контексті, корупція виникла із появою грошових та політико-владних відносин [13].

Щодо сутності корупції, згідно до енциклопедичного словника, це діяльність, злочинного характеру, що проявляється у сфері політики та державного управління та полягає у використанні посадовцями ввірених їм повноважень та владних можливостей для особистого збагачення [5]. До того ж корупція здатна провокувати виникнення кризових явищ у різних сферах суспільної активності, зокрема, це може бути політика, економіка, державне та публічне управління, більш того корупція може стати каталізатором утворення та розвитку організованої злочинності в державі [24].

Попри те що, корупція виникла давно, теперішнім поколінням вона сприймається як невід'ємна складова сучасного соціуму, що проявляється у різних формах. Тому більш детально розглянемо історичний генезис корупції як явища та феномену. Перша письмова згадка про корупцію як прояв недобросовісної діяльності належить древньому Вавилону. Саме там, тодішній правитель Лагаша здійснив реформу державного управління з метою усунути прояви зловживання владою, що використовували можновладці та судді. Згодом аналогічні згадки можна простежити у

Стародавньому Єгипті, Месопотамії та древньому Китаї. Отож історична ретроспектива дає можливість зрозуміти, що в момент коли чиновник використовує службове становище не державних інтересах, а в особистих – народжується корупція [14].

Прояви корупції були характерними також для давньогрецьких держав, переважаючою формою правління яких була демократія. Проте, і в ті часи Платон та Аристотель звертали увагу суспільства на руйнівний вплив на нього проявів зловживання владою чиновниками. Вони вважали, що такий прояв має деструктивний вплив на політичну, економічну та духовну сферу діяльності людини. Окрім того, Аристотель вважав корупцію тим явищем, що може призвести державу до руйнування. Тому він доводив важливість системи заходів щодо протидії корупції як важливому напрямі державного розвитку та передумовою соціального добробуту населення [28].

Корупція є характерним явищем також для Римської імперії. З латині слово «*corruptere*» вживалося у значенні ламати, псувати, шкодити та фальсифікувати та вживалося, зазвичай у судовій практиці. Згодом цей термін частіше використовується, оскільки простежується розвиток системи державного управління та поширення так званого «*Rex Romana*» на інші території Середземномор'я. відповідно розширення системи державного та публічного управління призводить до поширення корупції як суспільного явища.

Знаходить своє відображення корупція і в Біблії. Тодішня Іудея, що була під протекторатом Риму також зазнала проявів корупції. На думку перших представників християнства корупція має негативний морально-релігійний відтінок, оскільки руйнує установлення норми суспільної поведінки, сприяє неправомірному збагаченню окремих людей та має руйнівний вплив на мораль людини. Відповідно, усі три світові релігії – іудаїзм, християнство та мусульманство засуджують корупцію та вважають її негативним явищем [32].

Мала місце корупція і в часи Середньовіччя. Хоча корупція, у ті часи, набула ознак гріховності, вона мала місце прояву, переважно у церковних інституціях. Інквізиція вважається тією інституцією, що остаточно утвердила використання латинського терміну «корупція» на заміну грецькому терміну «каталіз» (руйнування, нищення). Згодом, у часи пізнього Середньовіччя, корупція у церковних інституціях піддавалася нищівній критиці громадськості, хоча це мала напівлегальний характер. Наприклад виплата індульгенцій, була цілком легальною операцією, хоча, з точки зору сучасного права, була проявом корупції. Таке поширення корупції у ті часи призвело до фактичного руйнування системи релігійних відносин, що вилилося у розвитку протестантизму та низки релігійних війн [11].

Корупційні прояви були характерним явищем для пізнішого етапу історії. Корупція мала місце і в таких державах як Османська імперія, Річ Посполита та Російське царство. Оскільки, ці держави були нашими сусідами, а в певні періоди розвитку контролювали території сучасної України та мали значний вплив на суспільне життя, корупція вкоренилася у вітчизняному суспільстві також та стала невід'ємною частиною політичних та соціально-економічних відносин. Загалом же, корупція в Україні мабуть з'явилася ще у прадавні часи. Адже державні відносини на території сучасної України та внутрішньо племінні відносини слов'янських спільнот передбачали утримання «чиновників» та державних управлінців за рахунок громадської казни. Тобто джерелом доходів тодішніх чиновників були кошти отримані від населення. До того ж протягом тривалого періоду часу для українського суспільства була характерна відсутність центральної вертикалі влади, а натомість був значний рівень децентралізації державних і владних повноважень. Крім того, податкова система держави передбачала збір податків у населення чиновниками регіонального рівня, які на законних підставах частину зібраних коштів залишали як свій дохід. Така побудова системи державних відносин давала «простір» для корупційної діяльності та, нажаль, заклала її підвалини [19].

Можна стверджувати, що корупційний характер суспільних відносин був характерним для українського суспільства з давніх часів. Корупційна діяльність довгий час не була «протизаконною», а розглядалася як легальне джерело отримання доходів. Однак, попри те, що корупція була частиною суспільних відносин і в добу козаччини, саме козацька держава стала однією із перших у світі, хто запровадив заходи протидії корупції на законодавчому рівні. Йдеться про відповідні правові норми прийняті у конституції Пилипа Орлика у 1710 році. Отож, на початку XVIII ст. корупційні правопорушення почали трактуватися як незаконні та такі, що супроводжуються кримінальною відповідальністю [23].

Суттєве посилення корупційного свавілля спостерігалось за часи входження території України до складу Російської імперії. Корупція за цей час набула системного характеру та стала проблемою цілої імперії. Не сильно ситуація змінилася за час окупації України Радянським Союзом. Попри нетривале послаблення корупційних проявів у 1920-1930 рр. надалі рівень тіньової економіки та корупції тільки зростав та досягнув свого піку у середині 80-х років.

Із здобуттям незалежності, корупція в Україні, нажаль, тільки посилилась. Розмір тіньової економіки невпинно зростав до середини 2000-х років. Причиною цього, окрім «радянської спадщини» був занадто слабкий державний регуляторний механізм та низка непродуманих кроків у напрямку реформування економіки та побудови ринкової моделі. Такі чинники стали каталізатором розвитку корупційних в державі та спровокували значну економічну рецесію. Період з середини 2000-х до 2020-х рр. став періодом активної протидії корупційним проявам та легалізації вітчизняної економіки. В цей час низка заходів у сфері правового, економічного та соціально-політичного забезпечення антикорупційної діяльності держави були реалізовані [26].

В результаті історико-теоретичного аналізу можемо констатувати, що корупція має доволі давнє коріння та була характерним явищем для

суспільних відносин на усіх етапах розвитку людства. Варто також зазначити, що корупція на всіх цих етапах активно засуджувалася представниками влади та громадськості, однак не була подолана остаточно. Тому можна зауважити, що корупція вимагає доволі ґрунтовного підходу та потребує високого рівня моральної свідомості громадян та чиновників для її подолання. Суспільна мораль та усвідомлення негативної ролі корупції широким колом представників соціуму є тими чинниками, що значною мірою впливають на протидію їй.

1.3. Офшоризація економіки як загроза легальному сектору економіки

Сучасні економічні системи зазнають впливу явища, що отримало назву офшоризація економіки. Загалом офшоризація економіки значною мірою сприяє відтоку значного обсягу капіталу за кордон. Таким чином, офшоризація впливає на рівень тіньової економіки та загрозливим фактором для фінансової, економічної та безпеки держави загалом. Не викликає сумнівів необхідність легалізації економіки також у напрямі її деофшоризації та легалізації капіталів. Отож на цьому етапі дослідження спробуємо встановити сутність, особливості та взаємозв'язок офшоризації і тіньової економіки держави.

Явище офшоризації з'являється у світовій практиці в середник ХХ ст. першими офшорними територіями були острови Карибського басейну. На сьогодні єдиного підходу до трактування терміну «офшоризація». Ряд вчених розглядає це офшоризацію як процес, що відбувається на рівні підприємства, галузі, національної економіки та глобальної економіки, а за своєю суттю це сукупність процесів розширення списку економічних агентів, що використовують офшори для оптимізації податкових платежів для досягнення зручних соціально-економічних та політико-правових умов ведення бізнесу [10]. Такі процеси сприяють посилення впливу

представників офшорного бізнесу на національну та глобальну економіку шляхом тіньової міграції капіталу за кордон. На думку інших вчених [] офшоризація являє собою процес, що передбачає негативний вплив такої діяльності на економіку держави, оскільки передбачає виведення капіталів у офшорні юрисдикції з метою оптимізації бізнес-процесів та легалізації незаконних доходів, в тому числі отриманих внаслідок кримінальної діяльності. Більш того дослідники, вважають такі процеси прикладом зради національних інтересів, що становить суттєву загрозу безпеці держави [2]. Інші науковці під офшоризацією трактують термін, що передбачає вплив на економіку держави у формі виведення капіталу за межі держави для оптимізації податкової політики фірми. В загальному погоджуємося із такими трактуваннями термін «офшоризація». Проте, вважаємо доцільним трактувати цей термін враховуючи безпекове значення офшоризації для економіки. Відповідно офшоризацію пропонуємо трактувати через призму економічної безпеки держави та легалізації економіки. Тобто офшоризація – це процес, що становить загрозу для економічної безпеки держави, оскільки передбачає переміщення капіталів та фінансових операцій з національних до офшорних юрисдикцій [10]. Таке трактування цього терміну ґрунтується на думці, що причини офшоризації є різні, однак результат ідентичний – рух капіталу та фінансових операцій в офшори, що дає змогу оптимізувати податкові платежі для бізнесу та становить втрати для бюджету держави. Поряд із офшоризацією варто виокремити ще один термін – деофшоризація. Деофшоризація є зворотним за значенням процесом. Тому трактування деофшоризації наступне: безпекова діяльність, що сприяє переміщенню капіталів та фінансових операцій з офшорних до національних юрисдикцій [6; 2].

Для розуміння суті та шляхів протидії офшоризації здійснимо історико-теоретичний аналіз цього явища. Історія виникнення офшорів є доволі банальною – для оптимізації податкового навантаження підприємці із США почали перереєструвати свої підприємства в офшорних юрисдикціях або

створювали там структурні підрозділи материнської компанії, що займалися фінансовими операціями. Проте офшоризація сягає своїм корінням ще античних часів. У той час велика кількість грецьких острівних держав встановлювали менший розмір митних платежів ніж процвітаюча в той час держава – Афіни, розмір митних платежів у якій був надто високим. Таким чином, значна кількість товарів доставлялася у порти із меншим розміром митних платежів, а згодом нелегально переправлялися у Афіни. Аналогічна ситуація доволі часто траплялася у світовій практиці та використовувалась окремими країнами для підвищення своєї конкурентоспроможності та послаблення економіки країн-сусідів чи ворожих країн. Наприклад, у XVI – XVIII пільгові митні тарифи встановила Фландрія, що завдало значних збитків для англійських торговців шерстю та для Британської імперії загалом. Згодом велика кількість офшорів функціонувала у вигляді портів із зоною вільної торгівлі або так званих «порто-франко». Варто наголосити, що такі міста як Одеса, Феодосія, Батумі досягли свого економічного добробуту саме завдяки запровадженню в них режиму «порто-франко». Згодом такі зони «податкового раю» стала запроваджувати Британська імперія на своїх територіях у Карибському басейні, що за кілька століть перетворило ці уже незалежні острівні держави у світовий центр офшорного бізнесу.

Звідси родимо висновок, що прагнення до оптимізації податкових та митних платежів у обхід законодавства є доволі давніми, а процеси офшоризації є притаманними для економіки багатьох країн світу. Тому на цьому етапі дослідження встановити переваги та недоліки ведення офшорного бізнесу для підприємств та держави загалом.

Перш за все, встановимо переваги, які процес офшоризації становить для представників бізнесу. Отже, до переваг офшоризації зачисляємо [10]:

- низькі ставки оподаткування та відсутність сильного контролю з боку регулюючих органів;
- швидкий та необмежений доступ до світових фінансових ринків;

- високий ступінь захищеності майнових та корпоративних прав, законодавчий захист від корупції та рейдерства;
- високий рівень захисту корпоративної інформації, особливо стосовно власників бізнесу, товарно-грошового обороту, обсягу активів тощо.

Попри наявність значної кількості переваг для бізнесу офшоризація передбачає наявність і низки загроз для представників бізнесу. Зокрема, до таких загроз можемо віднести:

- значно пильніша увага національних правоохоронних органів до діяльності фірм, зареєстрованих в офшорах;
- низка обмежень з боку органів державної влади щодо придбання активів нерезидентами, необхідність проходження процедури ліцензування для певних видів діяльності тощо;
- неможливість здійснювати діяльність у материнській країні у певних сферах, зокрема: в роботі критичної інфраструктури, у забезпеченні національної безпеки, у військово-промисловій сфері.

Процеси офшоризації економіки несуть певні загрози і для економіки держави. Серед таких загроз найбільш вагомими є:

- легалізація доходів, що були отримані незаконно, в тому числі внаслідок корупційних дій;
- тонізація економіки;
- зменшення податкових надходжень до державного бюджету;
- зростання рівня податкової асиметрії серед національних платників податків;
- значні обсяги відтоку капіталу за кордон [2; 10].

Незважаючи на негативний безпековий зміст офшоризації, цей процес має також ряд переваг для національної економіки. Зокрема офшоризація передбачає:

- отримання для економічних агентів держави дієвих механізмів реінвестування коштів у вітчизняну економіку;

- спрощений доступ до глобальної фінансової системи;
- можливість уникнення правових колізій та захист національного бізнесу від недобросовісної конкуренції та неправомірних дій фірм-конкурентів згідно із положеннями міжнародного права [10].

Варто зупинитися на аналізі однієї із причини популярності офшорів – доступу до дієвих механізмів реінвестування коштів у економіку. Така теза передбачає наявність механізмів інвестування раніше виведених капіталів із материнської країни. Йдеться про те, що значна кількість капіталів, які були виведені в офшори для оптимізації податкового навантаження, згодом повертаються у країну базування у вигляді прямих іноземних інвестицій. Інвестиції такого роду отримали назву – «round-trip» інвестицій. Відповідно, «round-trip» інвестиції – це, по суті, інвестиції вітчизняних економічних агентів, що попередньо були ними виведені за межі держави та за певний проміжок часу повернулися в країну у формі прямих іноземних інвестицій.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1.

Встановлено, що тіньова економіка та корупція є загрозами національній безпеці та перешкодами, що гальмують інтеграційні процеси. Відповідно, наголошено, що державна політика повинна скеровуватись на легалізацію економіки та протидію корупції, що сприятиме інтенсифікації інтеграційних процесів. Виокремлено основні причини виникнення тіньової економіки, а саме: недосконале законодавство та наявність правових колізій у ньому; відсутність дієвих інституційних важелів, що гарантували б реалізацію економічних інтересів країни та сприяли б забезпеченню її економічної безпеки; відсутність політичної волі у представників державного апарату та чиновників щодо боротьби із корупцією; надмірний тиск податкових органів на представників бізнесу; низький рівень захисту представників бізнесу від чиновницького свавілля, бюрократії та корупційних проявів; наявність «кланової» системи управління та переваги «кумівської демократії» тощо.

Здійснено історико-теоретичний аналіз генезису корупції та встановлено, що феномен корупції сягає своїм корінням ще у античні часи. Проте, на усіх етапах історичного розвитку та полюції соціально-економічних систем корупція активно засуджувалася представниками влади та громадськості, однак не була подолана остаточно. Встановлено, що подолання корупції вимагає високого рівня моральної свідомості громадян та чиновників.

Проведено аналіз процесів офшоризації економіки. З'ясовано, що для більшості країн світу є характерною офшоризація економіки та відтік капіталу. Наголошено, що протидія офшоризації, що отримала назву деофшоризації є вагомим напрям діяльності держави, що сприятиме легалізації економіки та протидії корупції.

Встановлено основні причини, що спонукають представників бізнесу використовувати офшори, серед цих причин виокремлено: низькі ставки оподаткування та відсутність сильного контролю з боку регулюючих органів;

швидкий та необмежений доступ до світових фінансових ринків; високий ступінь захищеності майнових та корпоративних прав, законодавчий захист від корупції та рейдерства; високий рівень захисту корпоративної інформації, особливо стосовно власників бізнесу, товарно-грошового обороту, обсягу активів.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ВПЛИВУ ЗАГРОЗ НА ЕКОНОМІЧНУ БЕЗПЕКУ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

2.1. Функціональна спрямованість інтеграційних процесів на протидію корупційним проявам.

Без перебільшення можна стверджувати, що на сучасному етапі розвитку суспільних відносин та в контексті процесів демократизації, корупція є основною загрозою сучасним країнам. Корупція реально шкодить світовій системі фінансово-економічних та політичних відносин. З огляду на глобалізацію суспільних відносин та тісне переплетіння економічних та політичних системи різних країн світу, корупція швидко перетинає державні кордони та вражає державний апарат країни. При цьому, основними «поширювачами» корупції є країни, що розвиваються та малорозвинені країни, тобто країни де діють ефективно ринкові інститути та демократичні цінності. Враховуючи те, що на європейському континенті сформовано наднаціональне утворення – Європейський Союз, який об'єднав більшість країн, країни лідери економічного розвитку ЄС намагаються уніфікувати правові та економічні аспекти політики країн-членів ЄС. Перш за все, це стосується легалізації економіки та протидії корупції. Відповідно, усі країни, що прагнуть стати часткою європейської спільноти повинні дотримуватися загальноєвропейської концепції легалізації економіки та протидії корупції. Варто додати, що основними «поширювачами» корупції в ЄС є країни, нещодавні члени союзу, ті що не встигли адаптували своє законодавство у цій сфері із вимогами ЄС.

Оскільки Україна ще у довоєнний період анонсувала прагнення на вступ до ЄС то вагомим напрямом державної політики стає адаптація законодавства, економічної та соціальної політик до стандартів ЄС.

Першочерговою вимогою ЄС, що сприятиме інтеграції нових країн, а отже і України є заходи легалізації економіки та протидії корупції.

Крім зазначеного напряму співпраці, важливими напрямами, що є інтеграційною вимогою ЄС є такі [21]:

- оптимізація та підвищення ефективності енергетичної системи та енергетична безпека держави;
- стабілізація інвестиційної політики та оптимізація умов торгівлі;
- гармонізація українського законодавства до стандартів ЄС;
- охоронна та збереження довкілля, екологічна безпека;
- налагодження транспортної інфраструктури;
- розвиток транскордонного співробітництва;
- обмін науково-технічними розробками та розвиток технологій.

Варто зазначити, що існування високого рівня корупції в країні не дозволяє досягти певних соціально-економічних цілей та знижує життєвий рівень населення, що є загрозою для країн членів ЄС та заважає розвитку інтеграційних процесів. Важливим кроком для вступу до ЄС є виконання Україною програми, що передбачає певні кроки для стабілізації та налагодження соціально-економічної ситуації в країні. Це свого роду «дорожня карта», що передбачає набір кроків у 24-ох сферах суспільного життя. Більш того, у кожній сфері сформовано конкретні цілі та завдання, які необхідно виконати до 2024 року. Зазначимо, що Україна дуже інтенсивно почала реалізовувати основні цілі цієї угоди, що дозволило отримати певні переваги для країни від ЄС. Йдеться, перш за все, про безвізовий режим для громадян України. Нажаль, інтенсивність інтеграційних кроків була значно знижена з початком повномасштабного вторгнення Російської Федерації та початком активної фази війни в Україні. Агресивні дії ворога стали фактором, що пригальмував процеси інтеграції. Проте, лояльність європейського співтовариства до України тільки посилилась у зв'язку з цими подіями та вилилась в отримання Україною статусу кандидата на членство у ЄС. У світлі цих подій вкрай важливо проаналізувати стан виконання

основних угод між ЄС та Україною у 24-ох різних сферах. Результати аналізу представлені у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Стан виконання угоди про асоціацію

№	Основні сфери	Відсоток виконання
1	політичний діалог, нацбезпека і оборона	86 %
2	ЮСБ, права людини	82 %
3	державні закупівлі	80 %
4	технічні бар'єри в торгівлі	79 %
5	підприємництво	76 %
6	управління державними фінансами	68 %
7	гуманітарна політика	62 %
8	освіта, молодь, навчання	61 %
9	статистика та обмін інформацією	56 %
10	енергоефективність та ЖКГ	54 %
11	оподаткування	53 %
12	санітарні та фіто санітарні заходи	52 %
13	навколишнє природне середовище та цивільний захист	46 %
14	сільське господарство	43 %
15	захист прав споживачів	42 %
16	митні питання	42 %
17	наука, технології та інновації, космос	35 %
18	соціальна політика та трудові відносини	35 %
19	громадське здоров'я	34 %
20	енергетика	29 %
21	фінансове співробітництво та боротьба з шахрайством	24 %
22	фінансовий сектор	22 %
23	інтелектуальна власність	21 %
24	транспорт, транспортна інфраструктура, поштові та кур'єрські послуги	19 %

Розроблено автором на основі [23; 30].

Наведені результати аналізу демонструють непогану тенденцію. У половині сфер досягнуто результатів, що перевищили позначку 50 %. Тільки чотири сфери мають результат нижчий за 25 %. Загалом такий результат є задовільним для держави, що прагне інтегруватися до ЄС. На основі

результатів аналізу можемо констатувати, що окрім тіньової економіки та корупції основними загрозами для нормалізації взаємин між Україною та Європейським союзом є:

- зменшення потоку прямих іноземних інвестицій в Україну внаслідок завищення собівартості виготовленої продукції як результат існування певних корупційних схем та недобросовісних чиновників;
- зниження соціальних витрат, тобто зменшення обсягів фінансування сфер освіти та охорони здоров'я;
- збільшення обсягів інвестування тих сфер економіки, що становлять вигоду для державних чиновників;
- зниження обсягів надходжень до бюджету внаслідок корупційних проявів на митниці та у податкових органах.

Усі ці перелічені потенційні загрози є тими факторами, що гальмують інтеграційні процеси, оскільки негативно впливають на імідж держави та є свідченням високого рівня корупції в країні. Внаслідок посилення такого роду загроз Україна ризикує потрапити до переліку країн, що не є стратегічними партнерами ЄС та не претендують на членство. Така ситуація сприятиме посиленню сировинної спрямованості вітчизняної економіки та залежності від експорту сировини та ресурсів, а не готової продукції.

Наступним етапом теоретичного аналізу стане визначення впливу корупції на економіку країни та встановлення наслідків такого впливу. Результати дослідження представлені на рисунку 2.1.

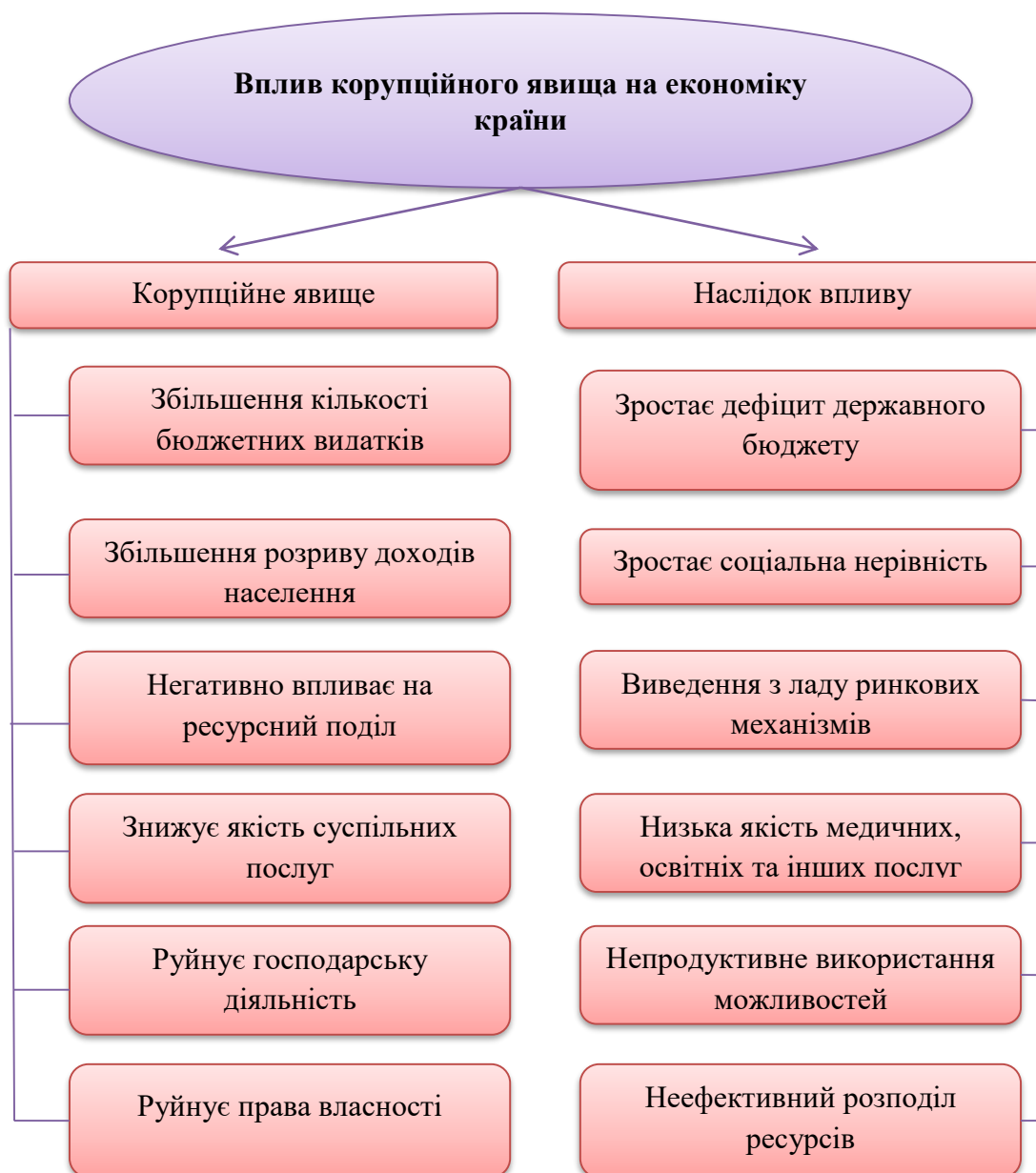

Рис. 2.1. Вплив корупції на економічний розвиток держави.

Розроблено автором на основі [18; 26].

Представлені результати дають можливість встановити ті корупційні явища, що завдають найбільшого впливу та основні наслідки їхнього впливу на суспільство. Наявність таких процесів представлено на рисунку 2.2., що зображає взаємозалежність та взаємовплив основних складових економічного зростання.

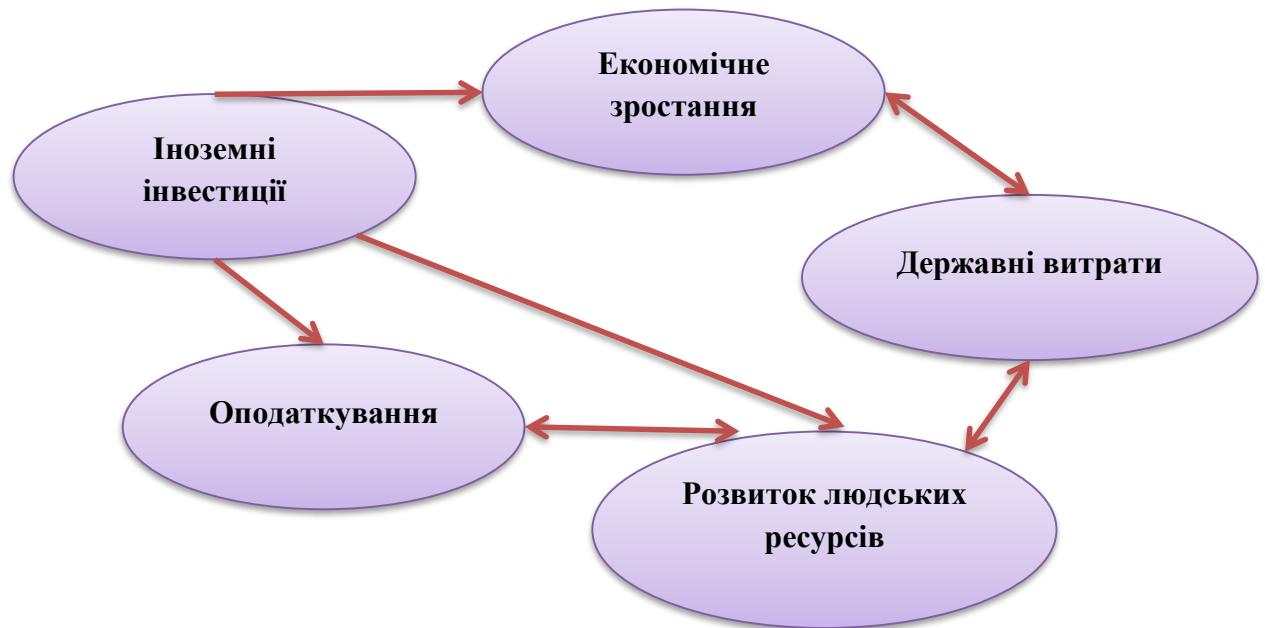

Рис. 2.2. Взаємовплив складових економічного зростання.

Розроблено автором на основі [15].

Таким чином, можна зробити висновок, що динаміка зміни корупційних проявів сприятиме зниженню інвестиційного потоку, що, своєю чергою, матиме вплив на всі сфери суспільного буття. Більш того це матиме суттєвий вплив на реалізацію інтеграційних прагнень держави та може стати причиною позбавлення статусу кандидата на вступ до ЄС. Варто також виокремити основні негативні наслідки впливу корупційних явищ на соціально-економічну систему країни, серед них виокремимо такі:

- зниження загального рівня економічної активності населення;
- зміна структури державних та суспільних фінансів;
- зниження темпів індексу людського розвитку.

Отож, підсумовуючи зазначимо, що інтеграційні процеси сприяли стабілізації фінансово-економічної та покращення соціальної політики в країні. Особливо відчутні зміни відбулися у сфері протидії корупції та легалізації економіки. Проте, рівень корупції в країні залишається високим, що вимагає інтенсифікації антикорупційних заходів в державі для подальшого розвитку інтеграційних процесів.

2.2. Аналіз впливу корупційної діяльності на економічну безпеку держави.

Розвиток тіньової економіки та корупції має вплив на економічну та соціально-політичну сферу держави. Протягом останнього сторіччя вплив корупції на суспільне життя поступово посилювався. Проаналізувавши з історичного ракурсу причини виникнення конфліктів та війн, можна констатувати, що значна їх кількість виникала між тими державами, правителі яких узурпували владу та користувалися усіма можливими перевагами корупційної системи. Бажаючи захистити свій режим та опираючись демократизації суспільно-політичних процесів такі можновладці доволі часто розв'язували війни чи локальні конфлікти. Мабуть однією із причин початку вторгнення Російської Федерації на Україну було бажання очільника Росії втримати свій корумпований режим при владі. Відповідно, причини такого рівня корупції в державі та корумпованості чиновників найвищого рівня можна виділити наступні:

- доволі тривала традиція неформальних, а дуже часто – корумпованих відносин в суспільстві;
- низький рівень розвитку інклюзивних інститутів;
- зрощування бізнесу та влади;
- низький рівень розвитку демократичних інститутів т , відповідно, демократизації суспільства;
- низький рівень правової культури населення та так зване правове свавілля представників правоохоронних органів та судової гілки влади;
- переважання кланової системи організації суспільно-економічних відносин;
- високий ступінь бюрократизації державного та публічного управління.

Таким чином протидія корупції та легалізація економіки має вкрай важливе значення для економічної та національної безпеки, оскільки значною мірою відображається на економічному розвитку та добробуту населення (рис. 2.3). Тому наступним етапом аналізу стане дослідження впливу корупції на економічну безпеку держави та загальна оцінка стану та тенденцій тіньової економіки в Україні. Для реалізації цього задуму спочатку розрахуємо динаміку показників, а згодом на основі цих даних здійснимо прогнозування тенденцій індексу на 2023-2027 рр. аналогічну методику застосуємо для оцінки стану та тенденцій рівня тіньової економіки, індексу легкості ведення бізнесу та індексу економічної свободи.

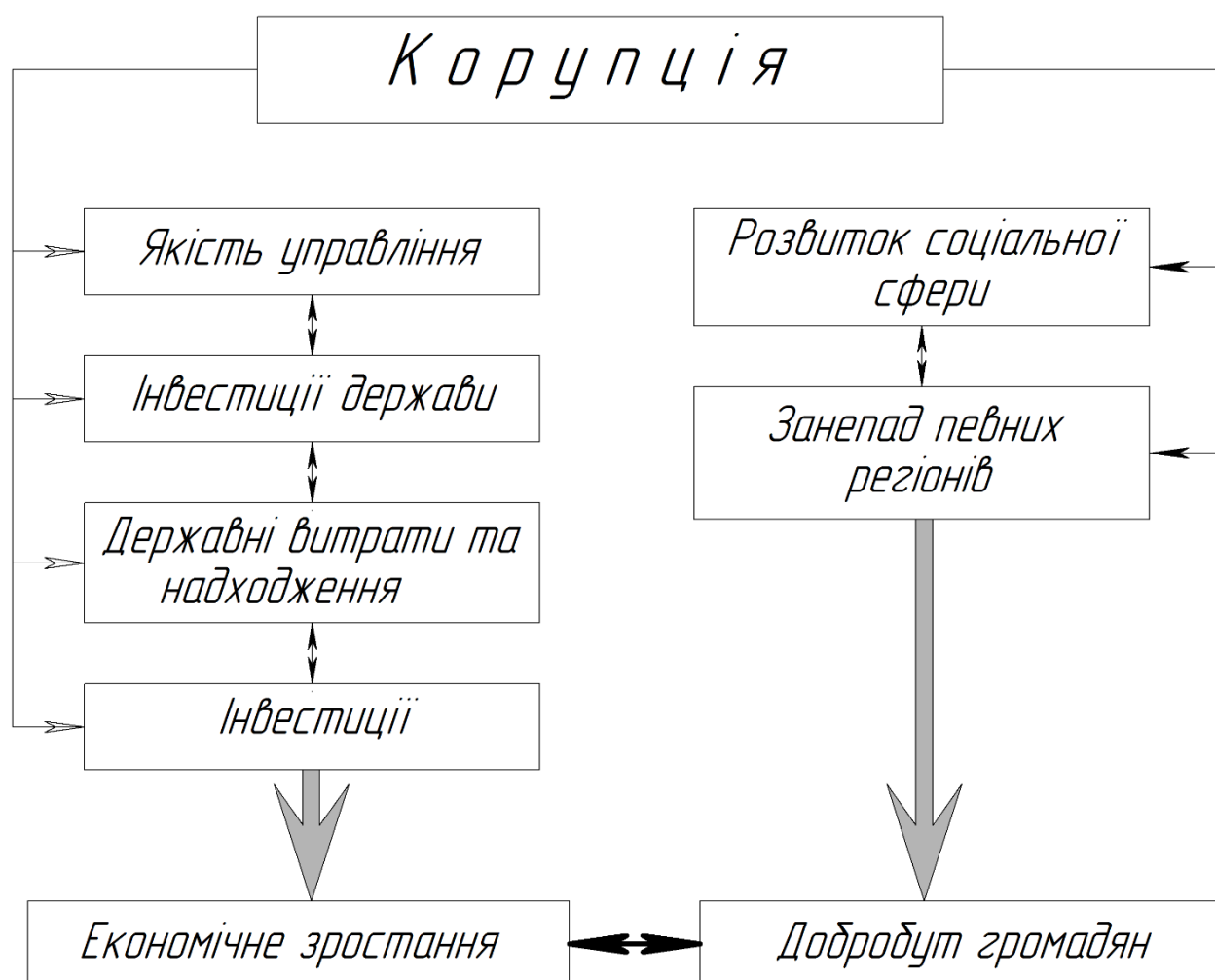

Рис. 2.3. Вплив корупції на зростання економіки та добробут населення.

Розроблено автором на основі [16].

Перш за все проаналізуємо індекс сприйняття корупції, що розраховується ґрунтується на оцінці корупції в країні на думку підприємців та аналітиків. Цей індекс розраховується для усіх країн світу, в тому числі й для України. Динаміка цього індексу та прогнозування тенденцій для України представлено на рисунку 2.4.

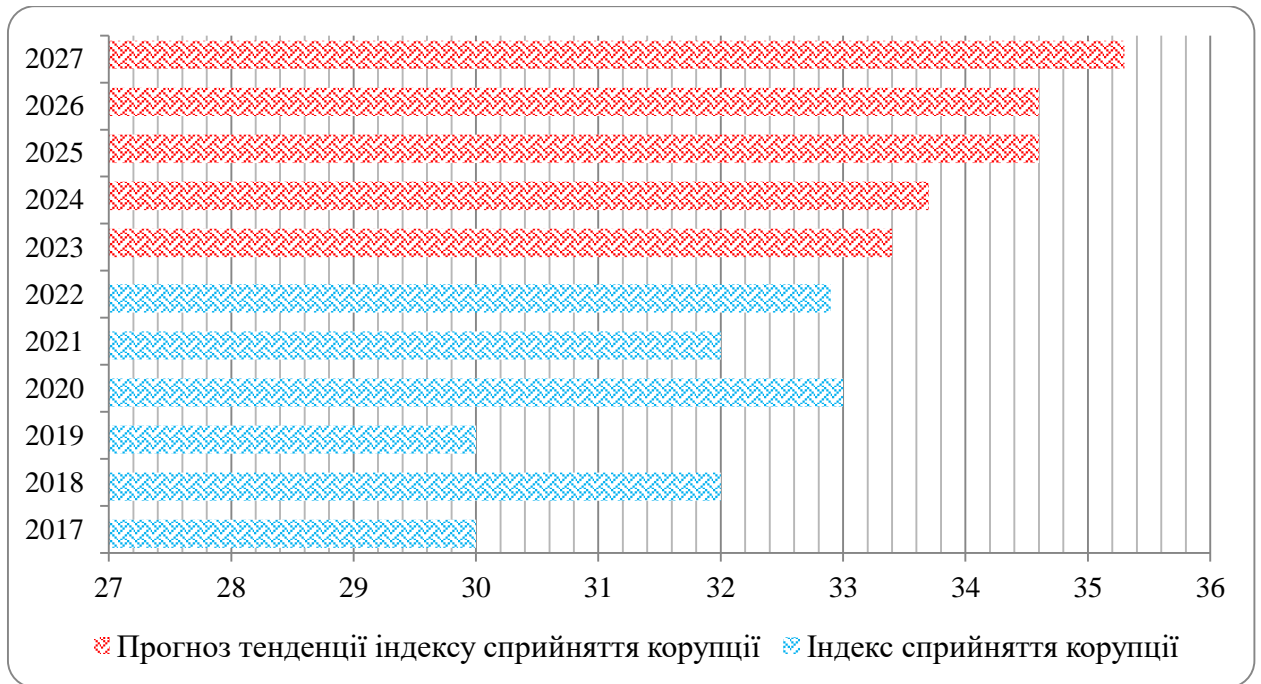

Рис. 2.4. Динаміка та прогноз тенденції індексу сприйняття корупції.

Розроблено автором.

Як показують результати аналізу тенденція індексу сприйняття корупції для України загалом є позитивною. Тобто значення цього індексу, згідно прогнозування, зростатиме протягом наступних 5-ти років. Такий стан справ зумовлений кількома чинниками, а саме: політичною волею керівництва, зростанням рівня суспільної моралі в тому числі внаслідок консолідації громадськості на фоні війни з Російською Федерацією.

Для реалізації мети аналізу, наступним етапом стане оцінка стану та тенденцій рівня тіньової економіки (рис. 2.5). Динаміка тіньової економіки демонструє суперечливі тенденції. Простежується поступове зниження рівня тіньової економіки у 2019 році та різке підвищення у наступному 2020 році. Протягом останніх років рівень тіньової економіки зростав, проте його значення у 2022 році є нижчим за попередні два роки. Прогноз тенденції

вказаного показника є доволі двозначним – прогнозується поступове зниження рівня тіньової економіки та його плавне зростання, починаючи з 2025 р. Проте, такий вид математичного прогнозування не враховує багатьох факторів. Зокрема впливу війни на суспільну свідомість та мораль населення, інтеграційні перспективи та їх наближення тощо. Тому варто брати до уваги тільки негативні тренди цього показника, проте враховувати й інші фактори, що матимуть на нього вплив.

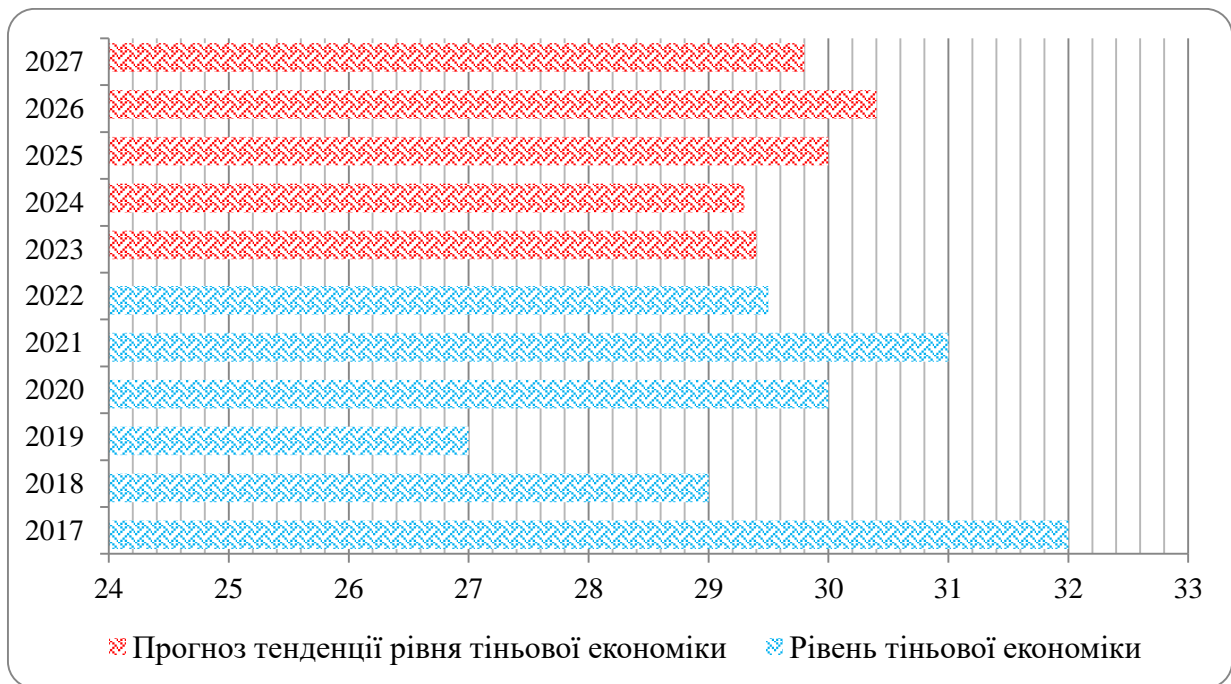

Рис. 2.5. Динаміка та прогноз тенденції рівня тіньової економіки.

Розроблено автором.

Наступним кроком стане оцінка та стану та динаміки індексу легкості ведення бізнесу. Даний показник вказує на рівень простоти ведення бізнесу в різних країнах світу. Відповідно, цей показник має вагомий вплив на рівень тіньової економіки. Адже можна припустити, що чим важче вести бізнес в країні, тим більшого рівня сягає тіньова економіка цієї країни. Динаміка та прогнозовані тенденції індексу легкості ведення бізнесу представлено на рисунку 2.6.

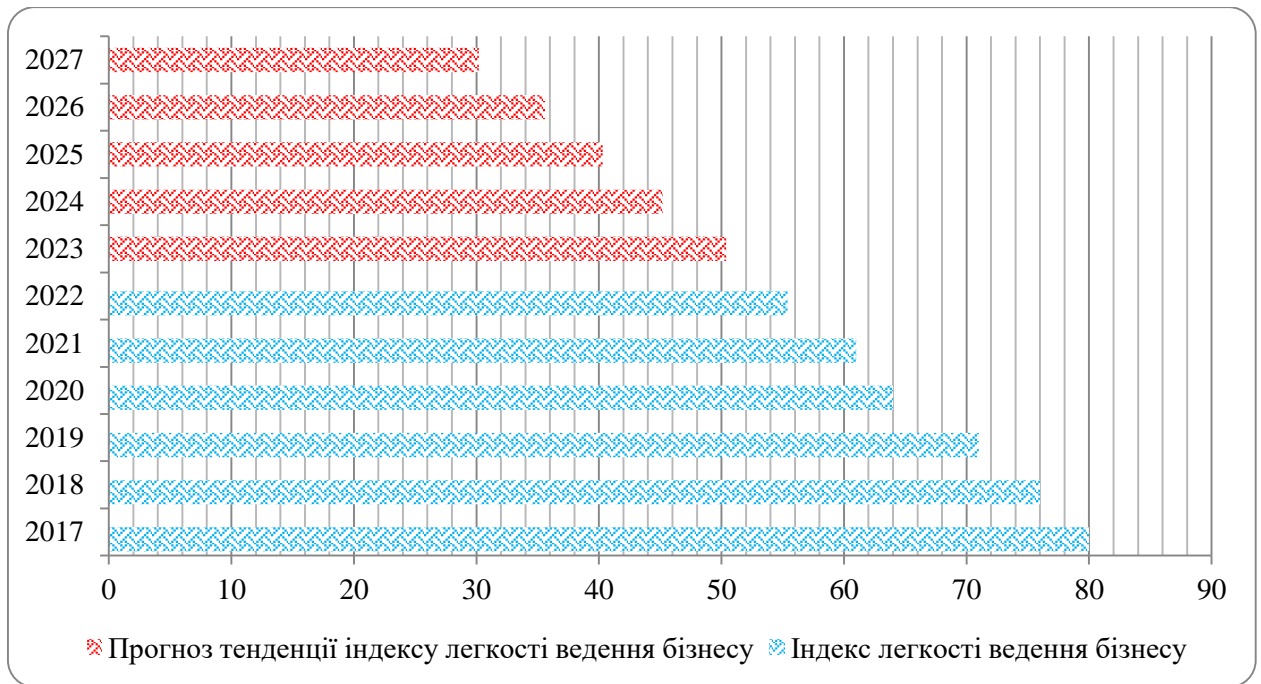

Рис. 2.6. Динаміка та прогноз тенденції індексу легкості ведення бізнесу.

Розроблено автором.

Як видно з результатів аналізу, простежується доволі позитивна динаміка зазначеного індексу протягом 2017-2022 років. Протягом цього періоду значення індексу поступово знижується, що відповідно до методики розрахунку цього індексу, свідчить про спрощення умов діяльності для бізнесу в країні. Не менш позитивним є прогнозування тенденції індексу легкості ведення бізнесу на 2023-2027 роки. Протягом цього періоду значення індексу перманентно спадатиме та, згідно прогнозу, досягне відмітки – «30» у 2027 році. Такі результати є вкрай оптимістичними для країни та матимуть позитивний вплив на економічну безпеку держави.

Завершальним етапом аналізу стане аналіз стану та тенденцій індексу економічної свободи в Україні. Результати оцінки стану та прогнозування тенденцій індексу на 2023-2027 роки представимо на рисунку 2.7.

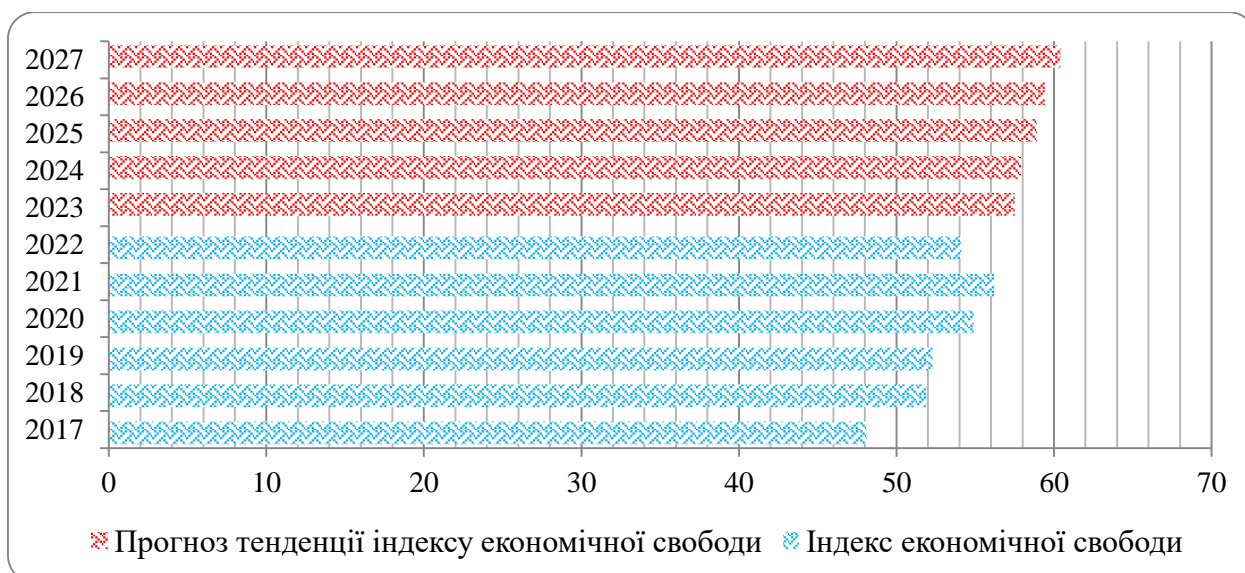

Рис. 2.7. Динаміка та прогноз тенденції індексу економічної свободи.

Розроблено автором.

Як бачимо, протягом 2017-2022 років простежувалася позитивна тенденція індексу економічної свободи. З кожним роком, за аналізований період значення індексу зростало, окрім 2022 року. Спадна динаміка індексу за останній рік може бути свідченням впливу війни на економічну свободу. Щодо прогнозування тенденцій індексу варто зазначити, що вони є позитивними, оскільки значення цього індексу зростатиме. Більш того згідно з прогнозами у 2027 році значення цього індексу перевищить відмітку «60», що є доволі позитивним.

Беручи до уваги активні проєвропейські намагання України слід активно проводити реформування тих сфер суспільної активності, де наша держава має низку ідентифікованих загроз. Відповідно зміна методів та способів реалізації державних інтересів у сфері економіки, права, соціальній сфері дозволить активно інтегруватися у європейське товариство.

2.3. Аналіз та оцінка рівня офшоризації економіки України.

Офшоризація економіки, що полягає у переміщенні капіталів та фінансових операцій з національних юрисдикцій у офшори, значною мірою впливає на економічну безпеку держави. За своєю суттю офшоризація схожа на тонізацію економіки, проте переміщення капіталів відбувається не в тіньовий сектор, а за межі національної економіки. Відповідно, економічна система зазнає ряду збитків, які були попередньо описані. Більш того, офшори є зручним інструментом для втілення корупційних схем та легалізації незаконно отриманих доходів. Тому важливим етапом нашого дослідження стане оцінка стану та тенденцій офшоризації економіки, що дозволить встановити шляхи деофшоризації економіки, її легалізації та протидії корупції.

Загалом офшоризація – це загальносвітова проблема. Практично усі економічні системи країн світу відчувають проблему офшоризації та відтоку капіталу. Обсяги офшорних операцій постійно зростають протягом останніх 30-ти років (рис. 2.8).

Рис. 2.8. Обсяг офшорних операцій у світі у 1996-2021.

Розроблено автором на основі [3; 30].

Переконалися у масштабах проблеми офшоризація можна за допомогою аналізу обсягів капіталів, що країни вивели у офшори (рис. 2.9).

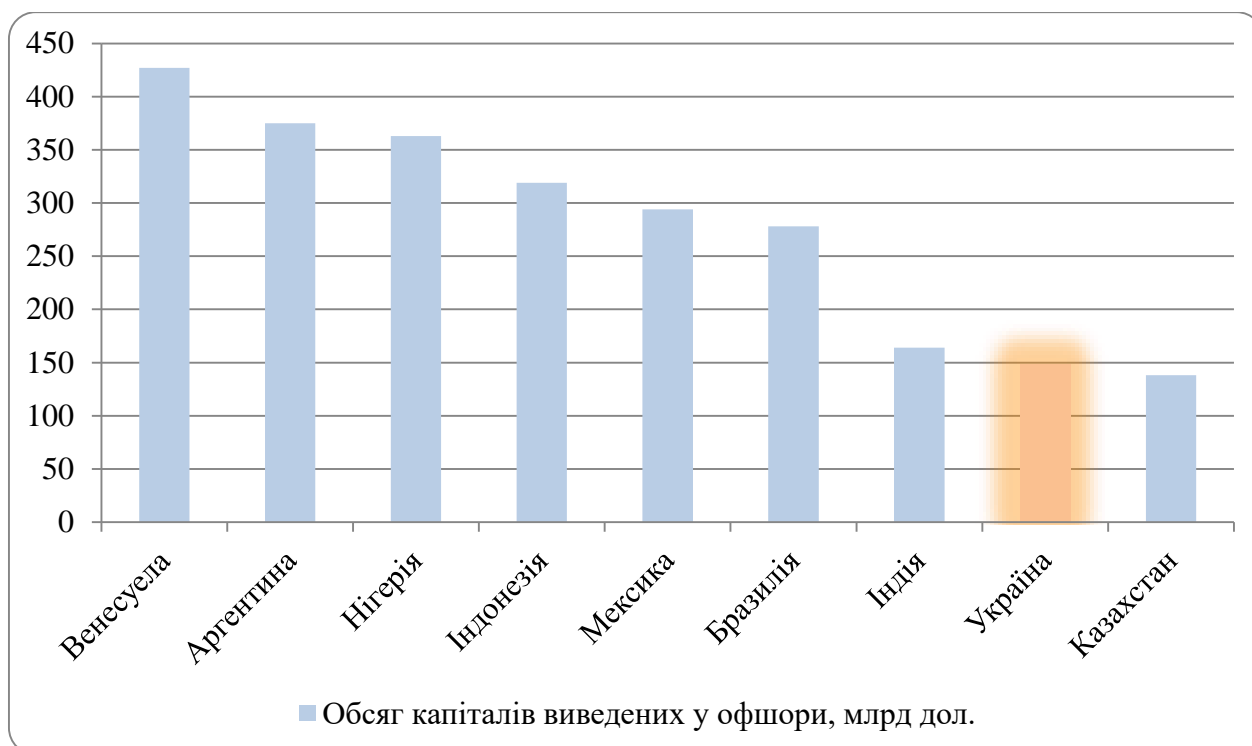

Рис. 2.9. Обсяги капіталів виведених у офшори, млрд. дол.

Розроблено автором на основі [3; 30].

Як видно з рисунку Україна займає доволі високе місце у переліку країн, обсяг виведення капіталів яких є доволі значним. Зазначимо, що на рисунку Україна потрапила в когорту країн, що становлять другу групу за обсягом офшоризації, проте варто зауважити, що більшість цих країн мають доволі великий розмір ВВП, на відміну від України. Така тенденція свідчить про те, що до проблеми тінізації економіки варто додавати проблему її офшоризації, що разом мають доволі негативний вплив на економічну, а в сучасних умовах, на національну безпеку. Для оцінки фактичного рівня офшоризації економіки скористаємося методикою, що передбачає розрахунок коефіцієнту офшоризації економіки країни. Розрахувавши зазначений коефіцієнт для економіки України, порівняємо ці дані із іншими країнами світу (рис. 2.10).

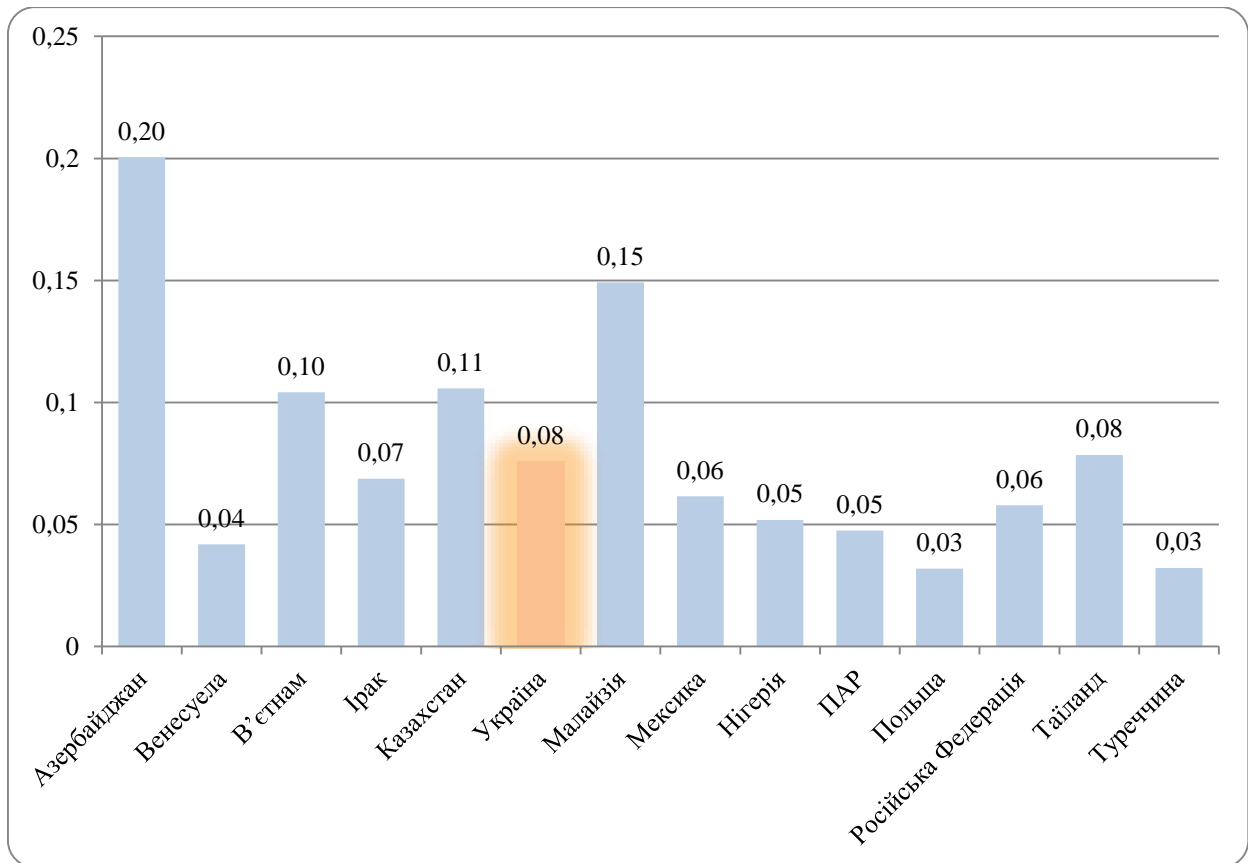

Рис. 2.10. Коефіцієнт офшоризації економіки країн світу.

Розроблено автором на основі [30].

Безсумнівно Україна не є лідером за рівнем офшоризації економіки, проте займає доволі високе місце у світовому рейтингу. Відповідно кількість капіталів, що покидають юрисдикцію держави становить доволі вагому частку. Знову ж таки, зауважимо, що заходи легалізації економіки та протидії корупції повинні враховувати процеси офшоризації та передбачати зворотні процеси деофшоризації економіки, що матиме позитивний вплив на економічну безпеку держави.

Варто звернути увагу та порівняти не тільки обсяги виведення капіталів та ВВП країни, а співставити обсяг виведених капіталів із розміром зовнішнього боргу країни. Адже капітали, особливо фінансові ресурси, що осіли у офшорах, це втрати державного бюджету у вигляді недоотриманих податкових платежів. Відповідно повернення виведених капіталів може стати джерелом повернення зовнішніх боргів держави. Порівняння виведених капіталів та зовнішнього боргу країн світу представлено на рисунку 2.11.

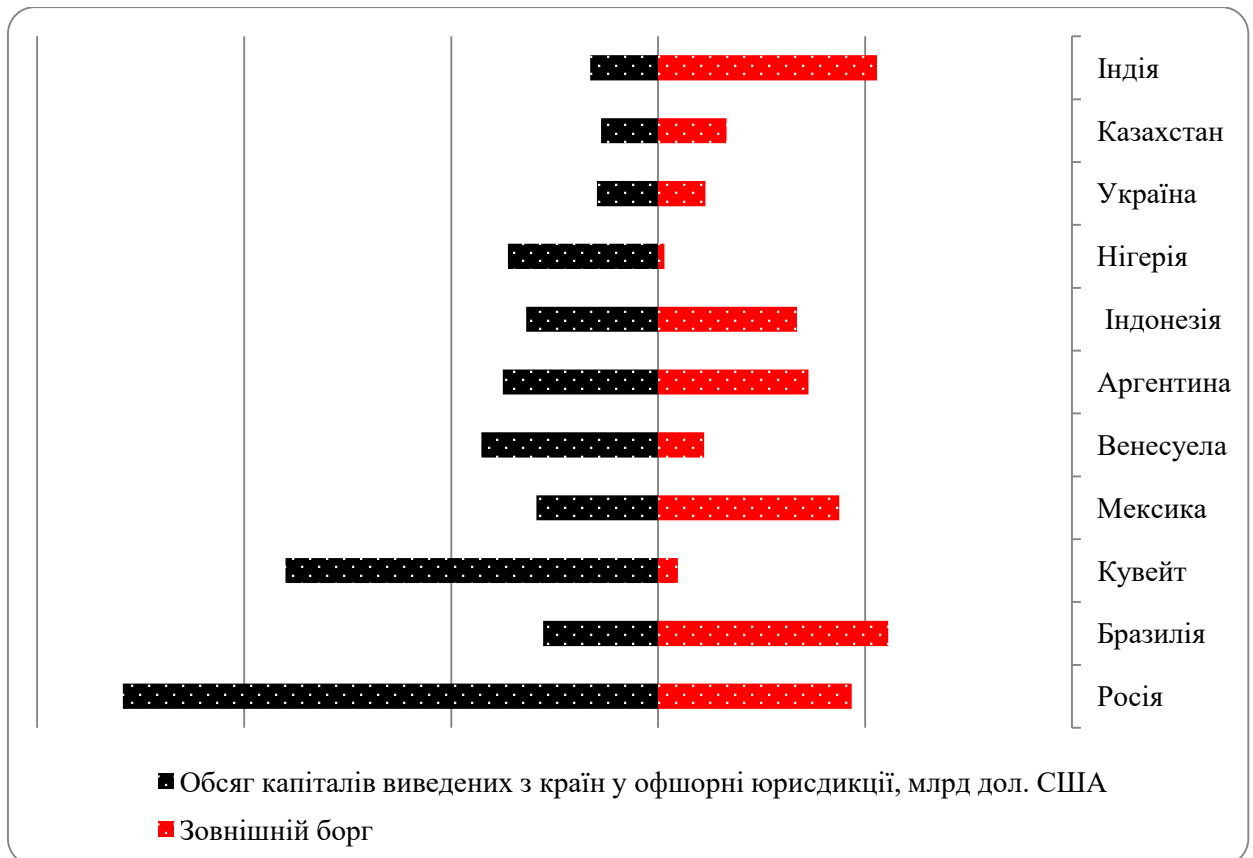

Рис. 2.11. Співвідношення обсягів виведених капіталів та зовнішнього боргу країн світу.

Розроблено автором.

Можна зробити висновок, що обсяг зовнішнього боргу України фактично аналогічний обсягам капіталів, що виведені у офшори. тому виважене політика держави щодо деофшоризації дозволить сформувати додаткові надходження та резерви для погашення зовнішнього боргу.

Для повноцінного аналізу стану та тенденцій офшоризації економіки України слід здійснити дослідження суті та особливостей інвестицій, що отримали назву – «round trip» [10]. Це особливий вид інвестування, суть якого полягає в тому, що раніше виведені в офшори капітали повертаються у країну базування у вигляді уже прямих іноземних інвестицій. Такий тип інвестування є одним із чинників, що сприяють офшоризації економіки. «Round trip» інвестиції є порівняно більш захищеними тому що підпадають під юрисдикцію офшора [2]. Окрім того, офшори дозволяють приховати

остаточних бенефіціарів, що дозволяє інвесторам уникнути значної групи ризиків.

Проведемо порівняння динаміки обсягів прямих іноземних інвестицій (ПІІ) та «round trip» інвестицій для встановлення їх ролі у вітчизняній економіці. Результати аналізу представимо на рисунку 2.12.

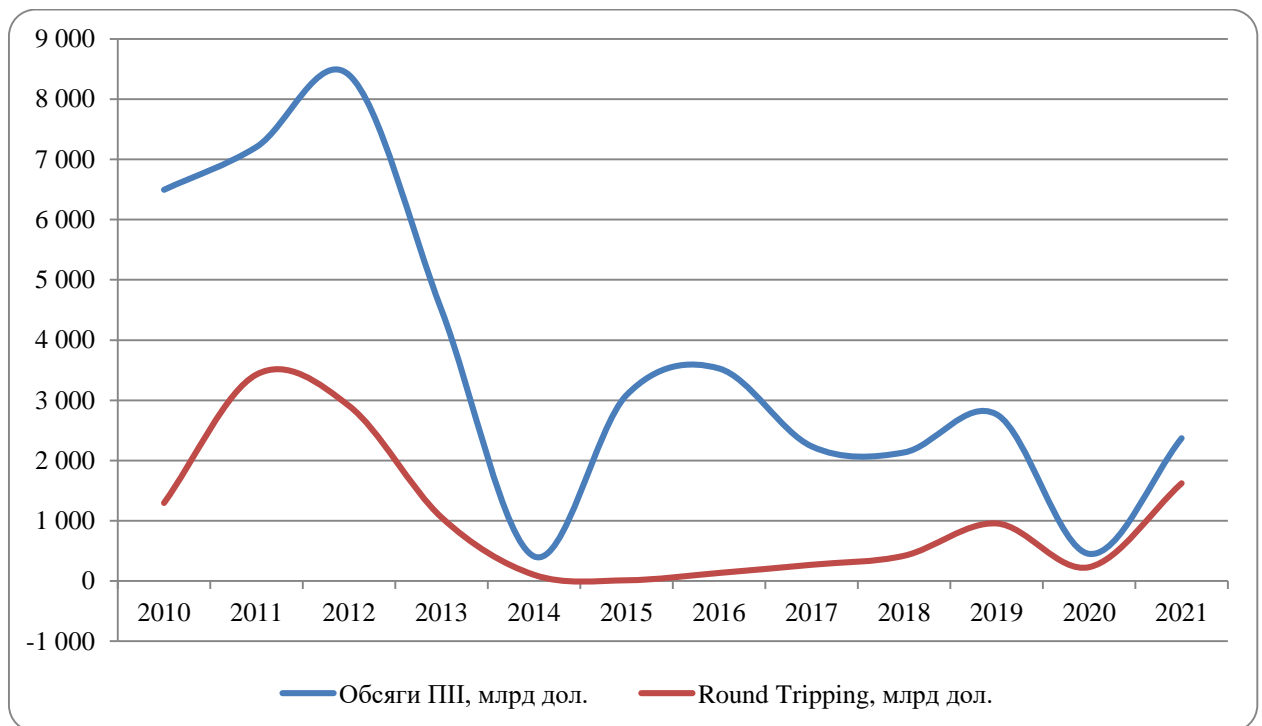

Рис. 2.12. Динаміка ПІІ та «round trip» інвестицій.

Розроблено автором на основі [10].

Ґрунтуючись на аналізі динаміки прямих іноземних інвестицій і динаміки «round-trip» інвестицій виявлено високий рівень їх залежності. Відповідно динаміка та, певною мірою, обсяг прямих іноземних інвестицій демонструє сильний кореляційний зв'язок. Стосовно політики уряду щодо зменшення обсягу «round-trip» інвестицій слід зауважити, що істотний вплив на зменшення обсягів «round-trip» інвестицій може спричинити значне зменшення загального обсягу прямих іноземних інвестицій, що істотно вплине на економічну безпеку держави. Саме тому при розробці заходів зменшення обсягів зазначеного виду інвестування варто враховувати його безпекове значення для економіки України.

Наступним етапом нашого дослідження стане встановлення основних факторів впливу на обсяг офшоризації економіки України. Для цього скористаємося кореляційним аналізом.

Серед основних факторів, що ймовірно мають вплив на офшоризацію економіки (y) було обрано наступні: дефіцит бюджету (x_1), ВВП (x_2), зовнішній борг (x_3), рівень інфляції (x_4), рівень рейдерства (x_5), рівень довіри до банківської системи (x_6). Результати аналізу представлені у таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Результати кореляційного аналізу

	y	x_1	x_2	x_3	x_4	x_5	x_6
y	-	0,12851	0,72293	-0,5581	-0,2405	0,86898	-0,78707
x_1	0,12851	-	0,07498	-0,3019	0,73139	0,01294	-0,0926
x_2	0,72293	0,07498	-	-0,5688	-0,1125	0,9556	-0,80676
x_3	-0,5581	-0,3019	-0,5688	-	-0,4238	-0,642	0,906771
x_4	-0,2405	0,73139	-0,1125	-0,4238	-	-0,1865	-0,09213
x_5	0,86898	0,01294	0,9556	-0,642	-0,1865	-	-0,88761
x_6	-0,78707	-0,0926	-0,80676	0,906771	-0,09213	-0,88761	-

Розроблено на основі [2].

Отже, в результаті проведеного аналізу встановлено сильний вплив фактора x_5 (0,87), що ідентифікується як рівень рейдерства. Підсумовуючи робимо висновок, що однією із найважливіших причин, що впливають на рівень офшоризації економіки України, окрім податкової політики держави є рівень рейдерства. Відповідно зростання рівня рейдерства має суттєвий вплив на зростання рівня офшоризації економіки.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2.

Наголошено на важливості реалізації процесів легалізації економіки та протидії корупції як основної інтеграційної вимоги ЄС та світової спільноти. Встановлено напрями такої діяльності: оптимізація та підвищення ефективності енергетичної системи та забезпечення енергетичної безпеки держави; стабілізація інвестиційної політики та оптимізація умов торгівлі; гармонізація українського законодавства до стандартів ЄС; охоронна, збереження довкілля, та забезпечення екологічної безпеки; налагодження транспортної інфраструктури; розвиток транскордонного співробітництва; обмін науково-технічними розробками та розвиток технологій.

В результаті проведеного теоретичного аналізу встановлено, що окрім тіньової економіки та корупції основними загрозами для інтеграційних процесів є: зменшення потоку прямих іноземних інвестицій в Україну; зниження соціальних витрат; збільшення обсягів інвестування тих сфер економіки, що становлять вигоду для державних чиновників; зниження обсягів надходжень до бюджету внаслідок корупційних проявів на митниці та у податкових органах.

Синтезовані основні причини високого рівня корупції в державі, серед яких: доволі тривала традиція неформальних, а дуже часто – корумпованих відносин в суспільстві; низький рівень розвитку інклюзивних інститутів; зрощування бізнесу та влади; низький рівень розвитку демократичних інститутів т , відповідно, демократизації суспільства; низький рівень правової культури населення та так зване правове свавілля представників правоохоронних органів та судової гілки влади; переважання кланової системи організації суспільно-економічних відносин; високий ступінь бюрократизації державного та публічного управління.

Внаслідок аналізу макроекономічних показників встановлено, що враховуючи активні проєвропейські прагнення України слід активно

проводити реформування тих сфер суспільної активності, де існує низка виявлених загроз.

Розглянуто та проаналізовано загальні тенденції офшоризації економіки України та порівняно отримані дані із аналогічними показниками країн світу. зроблено висновок про не критичний, але доволі високий рівень офшоризації вітчизняної економіки. В результаті проведених досліджень встановлено основний фактор впливу на рівень офшоризації економіки, окрім податкової політики держави – рівень рейдерства.

РОЗДІЛ 3

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ ТА ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ

3.1. Міжнародний досвід легалізації економіки та організації антикорупційних органів.

Легалізація економіки та подолання корупції в державі видається неможливим тільки за рахунок впровадження відповідних заходів, для цього потрібно створити відповідний державний механізм, що ґрунтується на відповідних органах для протидії відповідним загрозам. Важливим аспектом формування такого механізму та реформування відповідних державних органів є вивчення зарубіжного досвіду такої діяльності.

Перш за все, зауважимо, що теоретичний аналіз зарубіжного досвіду загалом дозволив виокремити дві основні стратегії протидії корупції [7]:

- вертикальна – швидка протидія корупційним проявам, основна мета яких не повне усунення корупції, а досягнення прийняттого рівня корупції (поширена у Сінгапурі, КНР, Японії, Південній Кореї тощо);
- горизонтальна – спрямована на поступове, але докорінне усунення корупційних проявів у державі (найбільш поширене у Швеції, Данії, Норвегії).

Загалом же, легалізація економіки та протидія корупції розпочинається із формування відповідної законодавчої бази та реформування законодавства у разі потреби. Згодом формуються уповноважені органи, що виконуватимуть функції у відповідних сферах діяльності. на завершальному етапі розробляється система заходів щодо попередження, виявлення та усунення загроз пов'язаних із корупцією чи тіньовою економікою.

Для встановлення особливостей організації системи заходів щодо легалізації економіки та протидії корупції різних країн проведемо їх

порівняльний аналіз. Розпочнемо із країни-лідера у сфері боротьби з корупцією – Сінгапура. У цій країні створений спеціальний орган по боротьбі із корупцією, що діє на постійній основі (далі – ОБК). ОБК наділено політичною та функціональною автономією. Більш того цей орган поєднує у собі функції фінансового моніторингу, аналізу та первинного розслідування потенційних корупційних проявів. Загалом, в результаті проведеного дослідження можна виокремити найбільш ефективні заходи протидії корупції [7; 19]:

- оплата праці фахівців, що передбачає її встановлення із врахуванням результатів діяльності та обсягу повернутих у казну грошей;
- встановлення обов'язкової системи звітності держслужбовців;
- вільний доступ громадськості до виявлених даних щодо корупційної діяльності;
- застосування системи заходів щодо подолання будь-яких бар'єрів для розвитку бізнес процесів в країні.

Реалізація таких заходів дає відповідні результати, що дозволяють країні дуже активно розвиватися та сприяють її економічному піднесенню. Водночас рівень корупції в Сінгапурі є доволі низьким.

Наступною країною для аналізу досвіду легалізації економіки та протидії корупції стане Південна Корея. В цій країні створено спеціальну програму «OPEN» для боротьби з корупційними проявами. Особливістю цієї системи є те, що вона являє собою інтернет-систему для контролю розгляду заяв громадськості стосовно різного роду звернень до чиновників. Суть цього нововведення полягає в тому, що така система виключає будь-які особисті контакти громадян із чиновниками. Окрім дії програми у Кореї створено спеціалізований орган із розслідування корупційних проявів, що діє на основі аналізу звернень громадян.

Доволі цікавим є досвід легалізації економіки та протидії корупції в Японії. Основним стратегічним напрямом протидії корупції в Японії вважається реалізація кадрової політики на основі принципу метократії. Суть

такого підходу передбачає, що провідні посади повинні обіймати найбільш одаровані та талановиті люди. Вважається, що такі кадри будуть ефективно працювати в напрямі виявлення та переслідування осіб, що здійснили корупційні правопорушення. До того ж рівень оплати праці таких працівників є доволі високим. Також важливим аспектом державної політики Японія є широкий доступ громадськості до інформації про діяльність органів державної влади. Та найбільш вагомим прикладом є державне обмеження на фінансування передвиборчих кампаній та політичних сил [26].

Важливим також є досвід КНР у сфері легалізації економіки та протидії корупції. Перш за все, зауважимо, що ця країна характеризується доволі суворими санкціями за корупційну діяльність, що передбачає в окремих випадках смертну кару. В певні періоди кількість страчених чиновників-корупціонерів у Китаї досягали 10 000. Проте, такі жорсткі заходи боротьби не дають ефективно результату. Це свідчить проте, що не завжди суворі заходи є ефективними. Однак практика Китаю надає нам багато корисного досвіду. Зокрема, ефективними заходами є:

- забезпечення відкритості та прозорості відомчого контролю;
- оптимізація процесів взаємодії громадян з різного роду державними структурами для подолання бюрократії;
- постійна ротація чиновників;
- гаряча лінія «повідом про корупцію» та доволі швидке реагування на такі сигнали.

Попередньо розглянутий досвід країн, що використовують вертикальну стратегію протидії корупції та легалізації економіки. Для порівняння розглянемо досвід країн, що використовують горизонтальну стратегію, а саме Швецію та Данію.

Стосовно Швеції то варто зауважити, що досягла доволі високих темпів економічного поступу за рахунок легалізації економіки та протидії корупції. Основна «родзинка» цієї політики полягає у встановленні високих етичних стандартів держслужбовців у Швеції. Відповідно, ці держслужбовці мають

доволі високий рівень заробітної плати, що більш ніж у 10 разів перевищує середній розмір заробітної плати по країні.

Стосовно Данії, ще однієї країни, яка використовує горизонтальну стратегію. Варто зазначити, що ця країна не має центрального органу для легалізації економіки та боротьби із корупцією. Проте для країни є характерним високий рівень інформаційної прозорості діяльності органів державної влади і вільний доступ ЗМІ до державної інформації. Крім того, важливим аспектом боротьби із корупцією є застосування так званого «належного управління». Така концепція передбачає активну участь громадськості у прийнятті рішень, високий рівень прозорості державних доходів та витрат, своєчасне та адекватне реагування на звернення громадян тощо.

Отож в результаті проведеного компаративного аналізу встановлено основні особливості світового досвіду організації системи заходів легалізації економіки та протидії корупції. Відповідно, виокремлено особливості потрібно реалізувати у вітчизняній практиці для підвищення ефективності легалізаційної та антикорупційної політики держави.

3.2. Інституційно-правові особливості легалізації економіки та організації антикорупційних органів в Україні

На сучасному етапі проблема корупції в країні є особливо загостреною. Вона уразила практично усю владну вертикаль та є тим фактором, що ослаблює економічну безпеку держави, оскільки сприяє формуванню тіньової економіки, офшоризації економіки, зростання рівня економічної злочинності тощо. Прояви корупції в країні є предметом занепокоєння не тільки громадськості, а й світової спільноти загалом. Така стурбованість викликана тим, що рівень корупції в країні є тим бар'єром, що ускладнює інтеграційні прагнення держави. Проте, слід також наголосити, що суспільна

думка не є єдиною. Окремі представники соціуму до сих пір виправдовують корупції та намагаються представити її як неодмінний атрибут пострадянської держави, що допомагає прискорити вирішення низки проблем, які виникають у відносинах із владними структурами.

Протягом останніх років вітчизняна законодавча система зазнає низки змін. Ці зміни стосуються, в пергу чергу, законодавства у сфері легалізації економіки та протидії корупції. Одним із головним завдань таких змін є максимальне наближення вітчизняного законодавства до стандартів та вимог ЄС, що є невід’ємною вимогою євроінтеграції України.

Така тенденція сприяла прийняття низки законодавчих актів, щ покликані сприяти легалізації економіки та боротьби з корупцією. Серед таких законів: закон України «Про засади державної антикорупційної політики в Україні на 2014-2017 рр.», «Про запобігання корупції», «Про Національне антикорупційне бюро України». Важливим є останній законодавчий акт, що передбачає формування спеціалізованого органу покликаного протистояти усім викликам пов’язаним із корупційними проявами. Попри те, що формування такого органу є вимогою ЄС та світової спільноти загалом, його формування стало важливим кроком незалежної держави до подолання корупції, легалізації економіки та формування демократичного суспільства.

На цьому етапі дослідження розглянемо інституційні особливості діяльності Національного антикорупційного бюро України (НАБУ) – таблиця 3.1.; Національного агентства з питань запобігання корупції (НАЗК) – таблиця 3.2.; Спеціалізованої антикорупційної прокуратури (САП) – таблиця 3.3.

Таблиця 3.1.

Інституційні особливості діяльності НАБУ

Орган	Завдання	Повноваження	Особливості
Національне антикорупційне бюро України (НАБУ)	попередження, виявлення, припинення, розслідування й розкриття корупційних правопорушень, віднесених до його підслідності, а також запобігання вчиненню нових; протидія кримінальним корупційним правопорушенням, які вчинені особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та становлять загрозу національній безпеці	досудового розслідування кримінальних правопорушень, а й проведення оперативно-розшукових заходів з метою попередження, виявлення, припинення та розкриття кримінальних правопорушень, віднесених законом до його підслідності, вжиття заходів щодо розшуку та арешту коштів та іншого майна, які можуть бути предметом конфіскації або спеціальної конфіскації у кримінальних правопорушеннях, забезпечення на умовах конфіденційності та добровільності співпраці з особами, які повідомляють про корупційні правопорушення, тощо.	можливість в окремих випадках розслідувати кримінальні правопорушення, які віднесені до підслідності слідчих інших органів, зокрема, якщо це пов'язано з попередженням, виявленням, припиненням та розкриттям зазначених вище кримінальних правопорушень; зазначене процесуальне рішення приймається директором НАБУ та за погодженням із прокурором САП, водночас за загальним правилом питання підслідності кримінальних проваджень прокурор вирішує самостійно; персональна підслідність злочинів, передбачених КК України, які були вчинені службовою особою НАБУ (окрім Директора НАБУ, його першого заступника та заступника), детективам підрозділу внутрішнього контролю НАБУ

Розроблено автором на основі [19; 22; 23; 25].

Таблиця 3.2.

Інституційні особливості діяльності НАЗК

Орган	Завдання	Повноваження	Особливості
<p>Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК)</p>	<p>Запобігання виникненню корупційних злочинів</p>	<p>аналіз рівня корупції в Україні та розроблення на його основі Антикорупційної стратегії, державної програми з її реалізації, моніторинг їх виконання;</p> <p>аналіз чинного законодавства та виявлення корупційних норм у ньому;</p> <p>здійснення контролю за дотриманням правил етичної поведінки, законодавства щодо запобігання конфлікту інтересів;</p> <p>координація та надання методичної допомоги державним органам та органам місцевого самоврядування у виявленні та усуненні корупціогенних ризиків у їх діяльності, погодження та контроль виконання антикорупційних програм у цих органах;</p> <p>перевірка декларацій публічних службовців, здійснення моніторингу способу їх життя, ведення Єдиного державного реєстру таких декларацій;</p> <p>державний контроль за дотриманням обмежень щодо фінансування політичних партій, законним та цільовим використанням партіями виділених з державного бюджету коштів, своєчасністю подання партіями відповідних звітів і достовірністю включених до них відомостей, затвердження розподілу виділених з державного бюджету коштів на фінансування статутної діяльності політичних партій;</p> <p>співпраця з викривачами корупції, їх правовий та інший захист;</p> <p>розробка Антикорупційної стратегії та державної програми з її виконання. Антикорупційну стратегію НАЗК розробляє на основі аналізу ситуації щодо корупції, а також результатів виконання попередньої антикорупційної стратегії. Після прийняття ВРУ Антикорупційної стратегії НАЗК проводить моніторинг, координацію та оцінку ефективності її виконання</p>	<p>За діяльністю НАЗК здійснюється громадський контроль, що забезпечується Громадською радою, яку утворюється та формується КМУ з 15 осіб за результатами конкурсу</p>

Розроблено автором на основі [19; 22; 23; 25].

Таблиця 3.3.

Інституційні особливості діяльності САП

Орган	Завдання	Повноваження	Особливості
<p>Спеціалізована антикорупційна прокуратура (САП)</p>	<p>Виявлення і розслідування корупційних злочинів</p>	<p>підтримання публічного обвинувачення в суді; організацію процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, вирішення відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження, нагляд за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку; представництво інтересів держави в суді у виключних випадках і в порядку, що визначені законом;</p>	<p>САП становить самостійну ланку системи прокуратури України; Утворення САП, визначення її структури і штату здійснює Генпрокурор України за погодженням з Директором Національного антикорупційного бюро України; Призначення на адміністративні посади в САП здійснює Генеральний прокурор за результатами відкритого конкурсу. Призначення прокурорів САП здійснює її керівник за результатами відкритого конкурсу; Спеціалізована антикорупційна прокуратура розташована в службових приміщеннях НАБУ або в службових приміщеннях прокуратури, які розташовані окремо від інших службових приміщень прокуратури; в органах прокуратури України з 24.06.2016 запроваджено порядок таємної перевірки добросовісності прокурорів; приводом для проведення таємної перевірки добросовісності є інформація, яка свідчить про недостовірність одного або кількох тверджень, зазначених прокурором в анкеті добросовісності. У разі наявності такої інформації будь-яка особа може надати її до управління внутрішньої безпеки Генеральної інспекції Офісу Генерального прокурора одним з найбільш зручних способів нижче зазначених способів</p>

Розроблено автором на основі [19; 22; 23; 25].

В результаті проведеного аналізу можна констатувати, що формування інституційної вертикалі спрямованої на легалізацію економіки та протидію корупції є доволі позитивним та важливим кроком, що наблизить Україну до стандартів ЄС та прискорить інтеграційні процеси. Проте, варто зауважити, що в законодавстві існує кілька прогалин, що повинні бути заповнені. Зокрема, в процедурі призначення на посаду та звільнення з посади керівника НАБУ бере активну участь Президент України, який призначає та звільняє його, що й передбачено у відповідному законі, але такий алгоритм дій та повноваження президента не зазначені.

Тому можемо констатувати про необхідність внесення певних змін до інституційно-правової сфери із врахування наявних прогалин та враховуючи світовий досвід формування компетентних органів щодо легалізації економіки та протидії корупції.

Варто також зазначити, що НАБУ є єдиним органом в державі, який утворено з метою захисту громадян від корупційних проявів з боку чиновників. Проте, як свідчить аналіз світового досвіду подолання корупції неможливо вирішити за допомогою єдиного антикорупційного органу, що спонукало державу до створення відповідної моделі, коли функції щодо боротьби з корупцією розділені між кількома інституціями.

3.3. Перспективні напрями легалізації економіки та протидії корупції.

Отож, результати проведеного дослідження свідчать, що тіньова економіка та корупція є серйозними загрозами для інтеграційних процесів та становлять загрозу національній безпеці України. Тому, виникає гостра необхідність розробки системи заходів щодо легалізації економіки та протидії корупції. Перш ніж перейти до формування зазначених заходів підсумуємо та сформуємо перелік основних чинників, що впливають на

рівень тіньової економіки та корупції в Україні. Серед них можна виокремити:

- не прозора діяльність органів державної влади;
- відсутність політичної волі представників центральної та регіональної влади щодо легалізації економіки та протидії корупції;
- бюрократизація та ускладнений механізм роботи дозвільно-регуляторної системи;
- надмірний рівень впливу «кланових» олігархічних структур на діяльність державних органів;
- слабка урегульованість проблеми конфлікту інтересів у діяльності відповідних органів влади та правоохоронних органів;
- низький рівень фінансового забезпечення працівників правоохоронних та антикорупційних органів;
- недотримання законодавства у сфері боротьби з корупцією, що є наслідком низької правової культури та недосконалості самого законодавства;
- відсутність публічного контролю за доходами та видатками представників влади;
- високий рівень рейдерства та «бюрократичного» свавілля чиновників;
- відсутність громадського контролю за формуванням та реалізацією легалізаційної та антикорупційної політики [23].

На основі аналізу основних чинників можемо сформувати основні пропозиції щодо формування політики держави у сфері легалізації економіки та протидії корупції. Основні аспекти такої політики сформуємо за такими напрямками: легалізація економіки; деофшоризація економіки; антикорупційні заходи; заходи щодо формування суспільної моралі. Основні напрями легалізації економіки України представимо у таблиці 3.4.

Таблиця 3.4.

Основні напрями легалізації економіки України

Напря́м	Осно́вні заходи
Легалізація економіки	<ul style="list-style-type: none"> ✓ слід здійснити економіко-правову інвентаризацію існуючих проявів так званих тіньових правопорушень і подальшою декриміналізацією більшості з них залежно від ступеня їх соціально-економічної небезпеки; ✓ пом'якшити і диференціювати штрафні санкції і покарання за несуттєві правопорушення; ✓ підвищити ефективність захисту прав власності та інтересів підприємців з боку державної влади, усунути існуючі дискримінаційні елементи, що на цей час мають місце у чинному законодавстві; ✓ суттєво спростити процедури реєстрації, звітності, врегулювання податкових і митних питань, скоротити мережу відповідних інстанцій, а також кількість обов'язкових відвідувань підприємців різноманітними комісіями та інспекціями; ✓ створити правове поле цивілізованих стосунків держслужбовців і підприємців, налагодити правову та організаційно-кадрову роботу з метою підвищення рівня професіоналізму та посилення відповідальності працівників державного апарату; ✓ створити дійсно незалежну судово-слідчу систему, яка буде в змозі доводити кримінальні справи у сфері економічної злочинності до логічного завершення; ✓ здійснити перерозподіл податкового навантаження між основними «гравцями» – державою, роботодавцями і працівниками, зокрема щодо участі у формуванні фінансових ресурсів системи соціального захисту, але за умови дотримання правил між усіма сторонами, що полягає у зменшенні соціального внеску (ЄСВ) за рахунок зниження видатків до Пенсійного фонду України, одночасного збільшення податку на доходи фізичних осіб (ПДФО); ✓ законодавче підвищення частки оплати праці до середнього рівня розвинених країн ЄС через наближення до правильного перерозподілу доходів між працею та капіталом – підвищення рівня оплати праці у випуску за рахунок тіньової частини ВВП, яка не обраховується Державною службою статистики України (завдяки штучного збільшення проміжного споживання через фірми-прокладки), хоча б до середнього рівня економічно розвинених країн – 0,29), що буде автоматично змушувати олігархів зменшувати тіньову частину оплати праці

Розроблено автором на основі [19; 23; 26].

Наступним кроком стане розробка основних напрямів деофшоризації економіки України, результати представимо у таблиці 3.5.

Таблиця 3.5.

Основні напрями деофшоризації економіки України

Напря́м	Осно́вні заходи
Деофшоризація економіки	<ul style="list-style-type: none"> • слід удосконалити інституційне забезпечення деофшоризації та економічної безпеки шляхом протидії рейдерству, захисту майнових, інтелектуальних та інших прав і свобод громадян. Реалізація цих заходів видається можливою шляхом створення відділу протидії рейдерству та захисту економічних прав громадян у Бюро економічної безпеки держави. Необхідно надати широке коло повноважень зазначеному підрозділу, щодо моніторингу, попередження та протидії рейдерству та сприяння захисту майнових та інтелектуальних прав громадян, юридичних осіб та іноземних інвесторів. Також слід звернути увагу на удосконалення правового забезпечення зазначених заходів; • варто покращити ринкове середовище ведення бізнесу, покращити інвестиційний клімат – такі заходи повинні бути системними та повинні передбачати підвищення прозорості роботи судових органів, розвиток фінансової інфраструктури, відновлення авторитету влади та владних інститутів, підвищення інвестиційної привабливості шляхом економічної та політичної стабілізації в державі. Зокрема слід вести жорсткий контроль за розміром зовнішнього боргу держави, розмір якого у відношенні до ВВП значно перевищує рекомендовані межі, що значно знижує інвестиційну привабливість держави та свідчить про наявність значної кількості ризиків для інвесторів; • необхідно більше практичних зусиль спрямовувати на покращення інвестиційного клімату та формування ефективних механізмів повернення активів і запровадження амністії капіталів, оптимізувати ставки податків на виведення капіталів. Також в процесі формування заходів деофшоризації економіки враховувати міцний взаємозв'язок ПІІ та Round-trip інвестицій та їхній вплив на економічну безпеку держави

Розроблено автором на основі [19; 23; 26].

Також важливо встановити напрями деофшоризації економіки України, що має вагомий вплив на обсяги капіталів та інвестицій в державі. Як зазначалося основною причиною відтоку капіталів, окрім податкової політики держави, є рівень рейдерства, що істотно впливає на інвестиційний клімат та безпеку бізнесу. Результати формування зазначених заходів представимо у таблиці 3.6.

Таблиця 3.6.

Основні антикорупційні заходи

Напрямы	Основні заходи
Антикорупційні заходи	<ul style="list-style-type: none"> ❖ попередження корупційних правопорушень; ❖ створення правового механізму, який перешкоджає підкупу осіб, які мають публічний статус; ❖ забезпечення незалежності судової системи та суб'єктів запобігання корупції; ❖ формування у суспільства нетерпимого ставлення до корупції; ❖ забезпечення відповідальності за корупційні правопорушення в усіх випадках, прямо передбачених нормативними правовими актами; ❖ відшкодування шкоди, заподіяної корупційними правопорушеннями; ❖ моніторинг корупційних факторів та ефективності заходів антикорупційної політики; ❖ формування антикорупційної суспільної свідомості; ❖ сприяння реалізації прав громадян і організацій на доступ до інформації про факти корупції, а також на їх вільне висвітлення в засобах масової інформації; ❖ створення стимулів до заміщення державних посад, посад державної і муніципальної служб особами з надійною репутацією

Розроблено автором на основі [19; 23; 26].

Завершальним етапом стане формування системи заходів щодо формування суспільної свідомості та антикорупційної моралі. Результати представмо у таблиці 3.7.

Таблиця 3.7.

**Основні заходи щодо формування суспільної свідомості та
антикорупційної моралі**

Напрямок	Основні заходи
Заходи щодо формування суспільної свідомості та антикорупційної моралі	<ul style="list-style-type: none"> ✓ на постійній основі проводити інформаційні роз'яснення, спрямовані на формування у суспільстві усталеної думки щодо неприйняття корупції як повсякденного явища, яке укорінилось у сучасному суспільстві; ✓ інформувати населення щодо антикорупційних заходів, які проводяться у державі; ✓ проводити інформаційні роз'яснення щодо наявних нормативно-правових актів щодо положень законодавства про запобігання та протидію корупції; ✓ за допомогою спеціальних заходів сформуванню у населення позитивне ставлення до викривачів; ✓ проведення спеціальних лекцій у закладах освіти, вищих навчальних закладах для формування у учасників освітнього процесу правильної поведінки (антикорупційної) під час певних ситуацій та обізнаність їх про наслідки

Розроблено автором на основі [19; 23; 26].

На завершення варто додати, що легалізація економіки та докорінне подолання корупції ґрунтується також на рівні доходів та якості життя населення, його рівня освіченості, фінансової та правової грамотності, захищеності основних прав і свобод. Високий рівень соціальної стратифікації та бідності населення, правове «свавілля» та бюрократія теж сприяють тонізації економіки та зростання корупції однак у меншій мірі [9]. Тому для формування демократичного суспільства із розвиненою економічною та соціальною сферою варто реалізувати комплекс запропонованих заходів, що матиме вагомий внесок у пришвидшення інтеграційних процесів.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3.

Проведений теоретичний аналіз світового досвіду протидії корупції встановлено основні стратегії: вертикальна – швидка протидія корупційним проявам, основна мета яких не повне усунення корупції, а досягнення прийняттого рівня корупції (поширена у Сінгапурі, КНР, Японії, Південній Кореї тощо); горизонтальна – спрямована на поступове, але докорінне усунення корупційних проявів у державі (найбільш поширене у Швеції, Данії, Норвегії).

В результаті реалізованого компаративного аналізу встановлено основні особливості світового досвіду організації системи заходів легалізації економіки та протидії корупції. Відповідно, виокремлено особливості різних країн світу, що потрібно реалізувати у вітчизняній практиці для підвищення ефективності легалізації економіки та антикорупційної політики держави.

Встановлено інституційні особливості забезпечення легалізаційної та антикорупційної політики держави шляхом аналізу повноважень та завдань НАБУ, САП та НАЗК. В результаті встановлено наявність прогалин у законодавстві та в інституційній сфері, які необхідно виправити. Йдеться про процедуру призначення на посаду та звільнення з посади керівника НАБУ, що регулюється у законі проте не містить відповідної норми у Конституції України. Зроблено обґрунтований висновок про необхідність удосконалення інституційно-правового забезпечення заходів щодо легалізації економіки та протидії корупції.

Встановлено основні чинники, що впливають на рівень корупції в Україні. Серед яких ідентифіковано: не прозора діяльність органів державної влади; відсутність політичної волі представників центральної та регіональної влади щодо легалізації економіки та протидії корупції; бюрократизація та ускладнений механізм роботи дозвільно-регуляторної системи; надмірний рівень впливу «кланових» олігархічних структур на діяльність державних органів; низький рівень фінансового забезпечення працівників

правоохоронних та антикорупційних органів; недотримання законодавства у сфері боротьби з корупцією; відсутність публічного контролю за доходами та видатками представників влади; високий рівень рейдерства та «бюрократичного» свавілля чиновників; відсутність громадського контролю за формуванням та реалізацією легалізаційної та антикорупційної політики.

На основі ідентифікованих проблем запропоновано заходи щодо легалізації економіки та протидії корупції, які запропоновано за такими основними напрямками: легалізація економіки, антикорупційні заходи, деофшоризації економіки та формування суспільної свідомості та антикорупційної моралі.

ВИСНОВКИ

У роботі встановлено важливість легалізаційних та антикорупційних заходів держави, оскільки обґрунтовано, що тіньова економіка та корупція є загрозами національній безпеці та перешкодами, що гальмують євроінтеграційний курс держави. Виявлено та структуровано основні причини виникнення тіньової економіки, а саме: недосконале законодавство та наявність правових колізій у ньому; відсутність дієвих інституційних важелів, що гарантували б реалізацію економічних інтересів країни та сприяли б забезпеченню її економічної безпеки; відсутність політичної волі у представників державного апарату та чиновників щодо боротьби із корупцією; надмірний тиск податкових органів на представників бізнесу; низький рівень захисту представників бізнесу від чиновницького свавілля, бюрократії та корупційних проявів; наявність «кланової» системи управління та переваги «кумівської демократії» тощо.

Наголошено на негативному впливі офшоризації економіки, що також має суттєвий вплив на тіньову економіку та рівень корупції. З'ясовано, основні причини, що спонукають представників бізнесу використовувати офшори, а саме: низькі ставки оподаткування та відсутність сильного контролю з боку регулюючих органів; швидкий та необмежений доступ до світових фінансових ринків; високий ступінь захищеності майнових та корпоративних прав, законодавчий захист від корупції та рейдерства; високий рівень захисту корпоративної інформації, особливо стосовно власників бізнесу, товарно-грошового обороту, обсягу активів. В результаті проведеного дослідження встановлено основний фактор впливу на рівень офшоризації економіки, окрім податкової політики держави – рівень рейдерства.

Ідентифіковано основні загрози для інтеграційних процесів, окрім тіньової економіки та корупції. Тобто: зменшення потоку прямих іноземних інвестицій в Україну; зниження соціальних витрат; збільшення обсягів

інвестування тих сфер економіки, що становлять вигоду для державних чиновників; зниження обсягів надходжень до бюджету внаслідок корупційних проявів на митниці та у податкових органах.

Проаналізовано та встановлено основні причини високого рівня корупції в державі. Сформовано перелік таких причин: доволі тривала традиція неформальних, а дуже часто – корумпованих відносин в суспільстві; низький рівень розвитку інклюзивних інститутів; зрощування бізнесу та влади; низький рівень розвитку демократичних інститутів та, відповідно, рівня демократизації суспільства; низький рівень правової культури населення та так зване правове свавілля представників правоохоронних органів та судової гілки влади; переважання кланової системи організації суспільно-економічних відносин; високий ступінь бюрократизації державного та публічного управління.

В результаті компаративного аналізу встановлено основні стратегії протидії корупції: вертикальна – швидка протидія корупційним проявам, основна мета яких не повне усунення корупції, а досягнення прийняттого рівня корупції (поширена у Сінгапурі, КНР, Японії, Південній Кореї тощо); горизонтальна – спрямована на поступове, але докорінне усунення корупційних проявів у державі (найбільш поширене у Швеції, Данії, Норвегії).

В результаті аналізу законодавчої бази та повноважень основних державних органів у сфері легалізації економіки та протидії корупції ідентифіковано низку прогалин у законодавстві та в інституційній сфері, які необхідно виправити. Йдеться про процедуру призначення на посаду та звільнення з посади керівника НАБУ, що регулюється у законі проте не містить відповідної норми у Конституції України.

З'ясовано перелік чинників, що впливають на рівень тіньової економіки та сформовано їх перелік: не прозора діяльність органів державної влади; відсутність політичної волі представників центральної та регіональної влади щодо легалізації економіки та протидії корупції; бюрократизація та

ускладнений механізм роботи дозвільно-регуляторної системи; надмірний рівень впливу «кланових» олігархічних структур на діяльність державних органів; низький рівень фінансового забезпечення працівників правоохоронних та антикорупційних органів; недотримання законодавства у сфері боротьби з корупцією; відсутність публічного контролю за доходами та видатками представників влади; високий рівень рейдерства та «бюрократичного» свавілля чиновників; відсутність громадського контролю за формуванням та реалізацією легалізаційної та антикорупційної політики.

Ґрунтуючись на результатах дослідження розроблено заходи щодо легалізації економіки та протидії корупції, які запропоновано поділити за такими основними напрямками: легалізація економіки, антикорупційні заходи, деофшоризації економіки та формування суспільної свідомості та антикорупційної моралі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Bloomberg Billionaires Index // Global Risk Briefing. February 2, 2017.
URL: <https://www.bloomberg.com/billionaires/2017-02-02/cya>
2. Hobela, V., Podra, O., Batyuk, B., Levkiv, H., & Hynda, O. (2022). The Ukrainian economy offshoring: estimation of factors' impact and developing measures to combat. *Business: Theory and Practice*, 23(2), 347–356.
<https://doi.org/10.3846/btp.2022.14509>
3. Альтернативний звіт з оцінки ефективності впровадження державної антикорупційної політики / за заг. ред. М. І. Хавронюка. Київ : ЦУЛ, 2019. 366 с.
4. Бадалова О.С. Загальні історико-правові аспекти боротьби з корупцією. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2011. № 11. С. 149-153.
5. Білоцький О.В., Підберезький І.В., Дарвай В.В. Корупція та її вплив на розвиток українського суспільства. *Науковий огляд*. 2017. № 14. Том 4.
6. Варналій З.С., Живко З.Б. Детінізація економіки як чинник розвитку підприємництва. *Науково-аналітичний щоквартальний збірник Національного інституту стратегічних досліджень*. № 4 (29), 2013. С. 29-37.
7. Васильєва О.І. Зарубіжний досвід антикорупційної діяльності в органах публічної влади. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. №13. С. 62-65.
8. Васильєва О.І. Новий публічний менеджмент як основа дієвості національної моделі антикорупційної політики України. *Теорія та практика державного управління* : зб. наук. праць. Харків : Магістр, 2018. Вип. 1. С. 270-278.
9. Волошенко А. В. Шляхи до своєчасного виявлення і нейтралізації корупційних ризиків. *Актуальні проблеми економіки*. 2015. № 12 (174). С. 312-321.
10. Гобела В. В., Мельник С. І. Offshoring as a Threat to the National Economic Security: Causes and Ways to Counteract. *Науковий вісник*

Мукачівського державного університету. Серія «Економіка». 2021. Том 8, № 2. С. 9-16. DOI:10.52566/msu-econ.8(2).2021.9-16

11. Державної служби статистики України : веб-сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
12. Дика О.С., Наумчук К.М. Соціальний аспект розвитку корупції в процесі розвитку державної антикорупційної політики. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. №22. С. 107-111.
13. Дикий А.П., Наумчук К.М. Місце євроінтеграційного процесу у виявленні корупційних явищ в Україні. *Вчені записки таврійського національного університету імені В.І. Вернадського*. 2020. № 5 (31). С.12-16.
14. Іванюта В.В. Забезпечення економічної безпеки на регіональному рівні як напрям державного впливу. *Вісник Житомирського державного технологічного університету. Серія: економіка, управління та адміністрування*. 2020. № 2(92). С. 69-73.
15. Кіржецький Ю. І. Тіньова економіка та напрями її подолання в Україні: монографія. Львів : Ліга-Прес, 2013. 170 с.
16. Козюк В., Крисоватий А., Савельєв Є. та ін. Новий світовий економічний порядок та глобальні виклики для України: колективна монографія. Тернопіль: ТНЕУ, 2014. 504 с.
17. Користін О.С. Економічна безпека. Національні економічні інтереси та загрози економічній безпеці України. URL: http://pidruchniki.ws/15290527/ekonomika/natsionalni_ekonomichni_interesi_zagrozi_ekonomichniy_bezpetsi_ukrayini.
18. Легалізація економіки в забезпеченні економічної безпеки суб'єктів господарювання та держави : колективна монографія / за ред. д.е.н., проф. І.О. Ревак. Львів: СПОЛОМ, 2021. 240 с.
19. Луценко М.М. Корупція в Україні: сучасний стан і проблеми протидії. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. URL: [http://www.vesnikpravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc15/-](http://www.vesnikpravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc15/)

20. Настюк В.Я., Белєвцева В.В., Клок О.В. Адміністративно-правові проблеми протидії корупції в Україні : колективна монографія. Харків : Право, 2017. 216 с.
21. Наумчук К.М. Особливості формування та реалізації Державної антикорупційної політики. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. № 4. С.134-138.
22. НБУ України : веб-сайт URL: <http://www.bank.gov.ua>.
23. Попович В. М. Теорія детінізації економіки. Ірпінь, 2010. 524 с.
24. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII. URL : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1700-18/page>
25. Прокопів Б. Стан та шляхи вдосконалення реалізації антикорупційної політики України. *Актуальні проблеми правознавства*. 2019. №1. С. 152-156.
26. Рєвак І. О. Механізм забезпечення фінансової безпеки України: теоретичний аспект. автореф. дис. ... докм. Е.н.. : спец. 21.04.01 URL: https://lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/12/aref_revak.pdfpart_2/40.pdf
27. Тіньова економіка – основне підґрунтя економічної злочинності в Україні. URL: <http://radnuk.info/pidrychnuku/kruminologiu/458-nevmersh/7571-3.html>.
28. Тіньова економіка: сутність, особливості та шляхи легалізації / за ред. З. С. Варналія. Київ : НІСД, 2016. 576 с.
29. Україна в міжнародних рейтингах : веб-сайт. URL: <https://uiamp.org.ua/ukrayina-vmizhnarodnih-reytingah>
30. Флейчук М. І. Легалізація економіки та протидія корупції у системі економічної безпеки: теоретичні основи та стратегічні пріоритети в умовах глобалізації. Монографія Львів: Ахілл, 2008. 660 с.
31. Франчук В. І. Концептуальний підхід до забезпечення економічної безпеки суб'єкта господарювання. *Комунальне господарство міст*. 2013. № 108. С. 271–179.

32. Яковенко Г.Б. Вимірювання рівня корупції: можливості сучасного етапу. *Актуальні проблеми державного управління: зб. наук. праць Одеського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України* 2018. Вип. 4 (44). С. 169-174.